

678 NUMARALI ÇAVUŞBAŞI DEFTERİNE GÖRE XVIII. YÜZYIL BAŞLARINDA EŞKIYALIK SUÇLARI

Arş. Gör. Ramazan Hüseyin BİÇER*

Öz

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin önemli toplumsal problemlerinden olan eşkıyalık konusu ele alınmıştır. Çalışmanın başlıca kaynakları 1702-1710 yılları arasındaki Divan-ı Hümayûn tarafından verilen kalebend ve sürgün cezası kayıtlarının tutulduğu 678 Numaralı Çavuşbaşı Defteri'dir. Ayrıca mühimme defterleri ile diğer arşiv kaynaklarından da faydalanılmıştır. Çalışmada ele alınan dönem, Osmanlı Devleti'ni askeri, ekonomik ve siyasi olarak etkileyen Karlofça Antlaşması'nun hemen sonrasındır. Bu dönemde, Osmanlı Devleti, Avusturya, Lehistan, Rusya ve Venedik'e karşı ağır bir yenilgi almış ve büyük toprak kayıpları yaşamıştır. Hükümet, savaşın yaralarını sarmak amacıyla yeni vergiler koymuş, var olan vergilerin de miktarları arttırılmıştır. Bu durum halkta huzursuzluğun yaşanmasına, özellikle vergi toplamaya gelen memurlara karşı sert davranılmasına, kimi zaman da vergi memurlarına karşı eşkıya ile birlikte hareket edilmesine neden olmuştur. Ayrıca uzun süreli savaşlar nedeniyle sancakbeyleri ve beylerbeylerinin görev yerlerinde bulunmaması, eşkıyanın daha rahat hareket etmesine ve halka istediği gibi zulüm yapabilmesine imkân vermiştir. Bu çalışmada, devletin içerisinde bulunduğu bu sıkıntılı dönemde yaşanan belli başlı eşkıyalık olaylarının örnekleri üzerinden Osmanlı toplumunun yaşadığı güvenlik sorunu değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Eşkya, Vergi, Karlofça Antlaşması, Osmanlı Devleti, II. Mustafa.

The Bandit Crimes According To 678 Numarated Çavuşbaşı Records In Early 18th Century

Abstract

In this study, the issue of banditry, one of the important social problems of the Ottoman Empire, has been discussed. The main sources of the study are Cavushbashi Records Numarated 678, in which records of confinement

Geliş Tarihi: 12 Nisan 2021 - Kabul Tarihi: 24 Mayıs 2021.

Atıf Bilgisi: Ramazan Hüseyin Biçer, "678 Numaralı Çavuşbaşı Defterine Göre XVIII. Yüzyıl Başlarında Eşkıyalık Suçları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 129, Sayı: 254, İstanbul 2021, s. 193-216.

* Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, rhbicer@aku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2827-1411.

in fortress and exile punishment registered by the Divan-ı Hümâyûn between 1702 and 1710 were kept. In addition, muhimme records and other archive resources have been also used. The period discussed in the study is just after the Treaty of Karlowitz, which affected the Ottoman Empire militarily, economically and politically. During this period, the Ottoman Empire suffered a heavy defeat against Austria, Poland, Russia and Venice and suffered great land losses. The government imposed new taxes in order to heal the wounds of the war and the existing taxes were increased. This situation led to unrest in the public, to be especially harsh towards the civil servants who came to collect taxes, and sometimes to act together with the bandits against tax officials. In addition, the absence of the sanjak and beylerbeys at their posts due to the long wars enabled the bandits to move more easily and to persecute the people as they wanted. In this study, the security problem of the Ottoman society has been evaluated through the examples of the major banditry events experienced in this troubled period of the state.

Keywords: Bandit, Tax, Treaty Of Karlowitz, Ottoman State, Mustafa the 2th.

1. Giriş

Bir toplumun mahkemeye konu olan davaları, şikâyetleri, suçluların suç çeşitleri ve bu suçlar karşılığında verilen cezalar, o toplum hakkında bilgiler verir. Özellikle sosyal hayatın problemlili ve erdemli yanları, bu tür resmi kayıtlar üzerinden bakılarak ortaya konulabilir. Osmanlı tarihi çalışmalarında, devletin en üst yönetim ve karar mekanizması olan Divân-ı Hümâyûn'da alınan kararların yazılı olduğu Mühimme Defterleri ile mahkeme kayıtlarını ihtiva eden Kadı Sicilleri, ayrıca Ahkâm ve Şikâyet Defterleri, sosyal tarih ve müessese çalışmaları için önemli kaynakları oluşturmaktadır. Bundan dolayı, Osmanlı tarihi araştırmacıları bu defterlere yönelmişler, bu kaynaklar üzerinden çok sayıda bilimsel çalışma ortaya koymuşlar ve koymaya da devam etmektedirler. Bu defterlerin yanında, Osmanlı devlet teşkilatının önde gelen müesseselerinden olan Çavuşbaşılık kurumuna ait olan defterler de vardır ki kürek, sürgün ve kalebendlik gibi hususî ceza kayıtlarını ihtiva etmektedir. Defterlerdeki kayıtlar, gerek içerik, gerekse dönemin sosyal vakâları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.¹

¹ Çavuşbaşılık Defterleri Divân-ı Hümâyûn'da görülen ve kesinleşen bedeni cezaların kayıt edildiği defterlerdir. Şu an elimizde bulunan ve arşivde aynı fonda bulunan 2 defterden 677 numaralı defter, gerek usul, gerek fizikî yapı olarak diğer defterden oldukça farklı bir görüntü arz ettiği söylenebilir. Daha önce Prof. Dr. Mehmet İpşirli tarafından yayınlanan bu defter, diğer deftere göre sayfa sayısı olarak fazla ancak içerdiği hüküm sayısı olarak oldukça azdır. İpşirli, çalışmasında defterin transkripsiyonunu da vermiştir. Bkz. Mehmet İpşirli, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası ile İlgili Hükümler", *İÜEF Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 12, İstanbul 1982, s. 203-248. Dönem olarak daha erken kayıtları kapsadığı için gerek yazı üslubu gerekse defter düzeni oldukça farklıdır. Ayrıca defterde zamana bağlı olarak yırtık ve eksik sayfalar bulunmaktadır. Defterin ebadı 32x11,5 olup toplam sayfa sayısı 178'dir. 1 ilâ 4'ncü sayfalar eksiktir. 677 numaralı defterdeki kayıtlar; h. 970 - m. 1562 ilâ h. 975 - m. 1567 yılları arasında Divân-ı Hümâyûn'dan çıkan kürek ve bazı idam cezalarını ihtiva etmektedir. Bkz. KK.d. 00678, s. 2. Diğer defter ise 678 numaralı defter olup h. 1115 - m. 1703 ilâ h. 1122 - m. 1710 yıllarındaki kalebend ve sürgün kayıtlarını içermektedir. Bu çalışmada değerlendirilecek defter de bu defterdir. 678 numaralı defter, 677 numaralı defterden gerek konu gerekse fizikî açıdan farklılıklar içermektedir. Özellikle 678 numaralı defterin ebadı oldukça büyüktür. Siyah ciltle kaplı olan defterin üzerinde Başvekalet Arşiv Dairesi antetli etiket bulunmaktadır. Etiket defterin Çavuşbaşı Kalemî, genel sayısının 678, özel sayısının ise 2 olduğu kayıt edilmiştir. Aynı etiket 1'nci sayfada da bulunmaktadır. 2'nci sayfadan itibaren kayıtlar yer almaktadır. 2'den 10'ncü sayfaya kadar toplam 172 kayıt bulunmaktadır. Bu hükümlerin geneli

Bu çalışmada, 678 Numaralı defterdeki kalebend ve sürgün kayıtları üzerinden XVIII. yüzyıl başında, eşkiyanın karıştıkları suçlar değerlendirilecektir.² Hemen belirtelim ki, defterdeki kayıt sayısının çok fazla olması, defterin tamamının değerlendirmesini tek bir çalışmada gerçekleştirmeyi mümkün kılmamaktadır.³ Bu nedenle biz ele alınan dönemin genel problemlerinden olan eşkiyalık konusunu değerlendirdik.

Asıl konumuza geçmeden önce defterin tanzim edildiği ‘Çavuşbaşılık’ hakkında da kısaca bilgi vermekte fayda vardır.

Genel olarak Osmanlı devlet merkezinde görevli olan Çavuşlar, devletin kurulduğu ilk dönemlerden itibaren mevcut olagelmıştır. Başlarında Çavuşbaşı adı verilen bir memur bulunan Çavuşlar, 16 bölükten meydana gelmekteydi. Bunlardan nöbetçi olan bölük, divan kurulmadan önce tertip ve düzeni sağlar, divan başladığında ise kendilerine ayrılan yerde beklerler ve mübaşirlik yaparlardı. Divanda (mahkemede) hazır bulundurulması gerekenler varsa onları hazır ederlerdi. Divan-ı Hümâyün çavuşlarının âmiri konumundaki Çavuşbaşı ise divana sunulması gereken dilekçeleri ve şikâyetleri arz ederdi. Ayrıca Divân-ı Hümâyün’un düzen ve tertibinden de sorumluydu. Elinde gümüş asasıyla Divan’da ayakta durur. Divan üyelerinin isteklerine cevap verir, diğer çavuşlar da kendisine bu hususta yardımcı olurlardı. Kendisinin Çavuşlar Kâtibi ve Çavuşlar Emîni adı verilen iki hususi yardımcısı da bulunmaktay-

---

kalebend cezalarıdır. 10, 11 ve 12’nci sayfalar boştur. 13’ncü sayfadan itibaren yeniden kayıtlar başlamaktadır. Ancak burada yazı ve üslup, önceki kayıtlardan farklıdır. 13’ncü sayfada hususi olarak Bursa’ya sürgün edilen ya da başka yerlerden Bursa’ya emir ile gönderilen kişilerin isimleri ile unvanları yer almaktadır. Burada toplam 10 kayıt yer almaktadır. 14’ncü sayfadan itibaren sürgün kayıtları başlamaktadır. 14’ncü sayfadan 27’nci sayfaya kadar toplam 245 sürgün kaydı bulunmaktadır. 28 ve 29’ncü sayfalarda kayıt bulunmamaktadır. 30’ncü sayfada Bozcaada’ya nefy (sürgün) olunan ve burada kalebend cezası alanlar kaydedilmiştir. Burada da toplam 18 kayıt yer almaktadır. 31’nci sayfada ise Limni Adası’nda nefy ve kalebend cezası alan kişiler zikredilmiştir. Buradaki kayıt sayısı 7 olup sayfanın yarısı boştur. 32 ve 33’ncü sayfalarda kayıt bulunmamaktadır. Defterde toplam 452 hüküm yer almaktadır. Hemen belirtelim ki, incelediğimiz defter Sultan III. Ahmed’in tahta geçtiği sırada çıkartılan genel affa tabi olmayan ve cezalarına devam edilen suçluların kayıtlarıdır. Ayrıca defterdeki kayıtlar tarih sırasına göre gitmemektedir. Yani bir kayıt, h. 1116 tarihli iken ardından gelen tarih h. 1118 olabilmektedir. Bu da, mevcut olan başka bir defter kaydından Sultan III. Ahmed’in affıyla salıverilen suçlular arasında yer almayan suçluların bilgilerinin ayıklanarak bu deftere yazıldığını akla getirmektedir. Kayıtlar yeterli bilgi vermektedir. Önce suçlunun nereli olduğu, kim ya da kimler olduğu yazmakta, suçunun ne olduğu bilgisi verilmekte ve kim tarafından Divân’a arzının verildiği belirtilmektedir. Son olarak cezasının ne olduğu bilgisi verilmektedir. Daha geniş ve daha öz bilgi sunan kayıtlar da bulunmaktadır.

² *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul 2017, s. 79-80.

³ Bkz. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, KK.d. 00678. Bu defter Neşe Erim tarafından, 1984 yılında yayınlanmış bir makalede kısmen de olsa değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Erim, çalışmasında deftere göre suçların tasnifini yapmıştır. Ancak defterin barındırdığı bilgiler bir hayli geniştir. Bu nedenle tarafımızdan önce defterin tamamının transkripsiyonu yapılmış ve ihtiva ettiği bilgiler bu çalışmada değerlendirilmiştir. Neşe Erim, bu defterin kısaca tanıtımını yaparak defter içindeki suçları tasnif etmiştir. Erim, çalışmasında bu defteri, kalebend defteri olarak tanımlamakta, defterin var olan 44 kalebend defteri tasnifinin dışında yer aldığını dile getirmektedir. Bkz. Neşe Erim, “Osmanlı İmparatorluğunda Kalebendlik Cezası ve Suçluların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme”, *Osmanlı Araştırmaları IV*, İstanbul 1984, s. 81. Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi’nde Çavuşbaşılık kalemi belgeleri adıyla ayrı bir fon bulunmaktadır. Bâb-ı Asafî Kataloğu 1 nolu dosyada bulunan belgeler yaklaşık 60 tane dir. Çeşitli konularda yazılmış tek ya da çift yüzü arzarlardan ve arz üzerine hatt-ı hümâyünlerden oluşmaktadır. Belgeler, ele aldığımız defterlerin üslubundan bir hayli uzaktır. Örneğin bkz. A.ÇVB.00001.48.1.

dı.⁴ Divandan çıkartılan kararların uygulanmasından da Çavuşlar, dolayısıyla başlarında bulunan Çavuşbaşı sorumluydu. Mahkeme i'lamlarının uygulanması, borçluların borcunu ödemesinin sağlanması, hapis, sürgün hatta idam cezalarının yerine getirilmesini sağlarlardı. Taşra'dan ya da diğer yerlerden İstanbul'a gelenlerin kimlik tetkikini de Çavuşlar yaparlardı.⁵ Osmanlı Devleti'nin uzunca bir süredir icrâ memurluğu görevini yürüten bu önemli müessesese 1836 yılında çıkartılan bir irade ile Divan-ı Deâvi'ye, 1870 yılında ise Adliye Nezareti'ne dönüştürülmüştür.⁶

Çavuşluk müessesesi ve çavuşbaşılıktan kısaca bahsettikten sonra, Osmanlı Devleti'nin en önemli iç meselelerinden olan eşkiyalık konusu hakkında da genel bilgi vermek doğru olacaktır. Hemen belirtelim ki, eşkiyalık Osmanlı Devleti'nde uzun süre olagelmış, bazı dönemlerde çok artmış, hatta kimi zaman devleti yıkmaya teşebbüs gayesiyle büyük çarpışmalar yaşanmıştır. Özellikle XVI. yüzyıldan itibaren yaşanmaya başlayan iktisadî ve toplumsal problemler, XVII. yüzyıla gelindiğinde ayaklanmalara ve büyük çaplı isyanlara neden olmuştur. Vergilerin artması, eşya fiyatlarının yükselmesi, çiftbozanlık ve işsiz suhte öğrencilerinin karıştığı isyan hareketleri, Celâli İsyânları⁷ adı verilen ve uzun süre devam eden *toplumsal karışıklık - güvensizlik* döneminin yaşanmasına neden olmuştur.⁸ Bu sıkıntılı dönemin etkileri Celâli başbuğlarının yok edilmesiyle ya da onlarla anlaşılmasıyla sona ermemiştir. Celâli fetretinden sonraki dönemlerde de, savaşların getirdiği ağır yük, geniş toprak kayıpları, yüksek enflasyon ve işsizlik, toplumsal problemlerin sürekli artma-

⁴ Halil Cin - Ahmed Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2017, s. 272.

⁵ Taşradan ve sayir memleketlerden İstanbul'a gelenlerin yakalanması ile ilgili kürek cezalarını ihtiva eden 677 numaralı defterde çok sayıda örnek bulunmaktadır. Bkz. KK.d. 00677, s. 42.

⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, TTK, Ankara 2014, s. 391; Cin - Akgündüz, *a.g.e.*, s. 272.

⁷ Mustafa Akdağ, Celâli İsyânları ile ilgili şu ifadeyi kullanmaktadır: "Aslında en az XVI. yüzyıldan başlarından beri imparatorlukçu Osmanlı düzeninin değiştirmeye başladığı siyasî ve sosyal koşullarla atbaşı yürüten ekonomik darlığın üzerine çöktürdükleri ağır bunalımın, bütün Türkiye üzerinde yarattıkları büyük bir karışıklığın her sınıftan insanları birbirleriyle kanlı kavgaya tutuşturmasından çıkan olayları anlamak gerekir... Büyük Celâli kavgası olarak nitelediğimiz sürekli iç karışıklıklar serisi köyden kasabaya ve kasabadan şehre, hatta başşehir kadar Türk toplumunun ekonomik, sosyal ve siyasî bütün örgütlerini derinlemesine, genişlemesine kapsayan büyük çaplı toplumsal kavgaydı." Akdağ, *a.g.e.*, s. 14-15.

⁸ Bu karmaşık ve isyanlarla dolu dönem, Osmanlı toplum yapısında her alanda büyük bir değişim ve dönüşüm yaşanmasına neden olmuştur. Hırsızlık ve ahlaksızlığın arttığı bu dönemde devlet, çözümü aldığı sert tedbirlerde bulunmuş her ne kadar isyanlar sona erdiyse de toplum içerisindeki bunalım, güvensizlik ve ahlakî çöküntü uzunca bir süre devam etmiştir. Prof. Dr. Mustafa Akdağ, Osmanlı Devleti'nin bu kırılma dönemini genel hatlarıyla çalışıp, Celâli isyanlarının sebeplerini ortaya koymuştur. Mustafa Akdağ, Celâli İsyânları'nın asıl başlangıç noktasını iktisadî darlık, vergi sistemindeki değişiklik, zirai kıtlık, idarî düzende yaşanan aksaklıklar, işsiz suhte öğrencilerine bağlamaktadır. Bkz. Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlilik ve Düzenlik Kavgası - Celâli İsyânları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019; Eşkiyaların karıştığı suçlar, sık sık Divân-ı Hümayûn'a konu olmuş ve olayları önlemek üzere sık sık uyarı yazıları gönderilmiştir. XVII. yüzyıldaki eşkiyalık olaylarının mühimmelere yansıyan örnekleri için bkz. Ayşegül Hüseyinklioğlu, *Mühimme Defterlerine Göre Eşkiyalık Olayları (1594-1607)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2001; Mihriban Artan, *Mühimme Defterlerine Göre Osmanlı Devleti'nde Eşkiyalık Hareketleri*, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Mardin 2016.

sına neden olmuştur. Toplumun içerisinde bulunduğu ekonomik darboğazın yanında devletin yeni vergiler koyması da halk arasında hoşnutsuzluğa ve huzursuzluğa neden olmuştur.⁹ Ehl-i örfün, yeniçerilerin ve ehl-i şer'in karıştığı ve bir anlamda ortak olduğu olaylarla, toplum içerisinde yaşanan suç oranlarını git gide arttırmıştır. Sonuçta, aşağıda verilecek olan hüküm örneklerinde de görüleceği üzere, gücü yetenin güçsüzü ezdiği, haklının kimi zaman hakkını bile aramaktan çekindiği, evlerin basıldığı, sokaklarda ve dağlarda eşkiyaların kol gezdiği bir toplumsal görüntü ortaya çıkmıştır.¹⁰

2. Eşkiyalık Suçları ve Verilen Cezalar

XVIII. yüzyıl başları Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve askeri anlamda büyük sıkıntı yaşadığı bir dönemdir.¹¹ Sultan II. Mustafa'nın saltanatı sırasında Rusya, Lehistan ve Venedik'le savaşlar uzunca bir süredir devam etmekteydi. Savaş sonunda Macaristan, Mora, Ukrayna, Podolya, Azak kaybedildi.¹² Uzun soluklu savaşların ve kaybedilen toprakların açtığı yarayı sarmak amacıyla yeni vergiler konuldu. Zaten zor durumda olan halk bu vergilerle iyice sarsıldı. Bu yeni vergi kalemlerine tepki ise kimi zaman halkın kendisinden, kimi zaman da eşkiyadan geldi. Reaya, vergi vermek istemediği için türlü bahaneler üretmeye başladı. Savaşın sonrasında genel seferberlik sonrası askere yazılmış olanlar da, sakin oldukları yerlere döndüklerinde, beylerbeyi ve sancak beylerinin savaşlar sebebiyle görev yerlerinde olmamasını fırsat bilerek eşkiyalığa başladılar.¹³

Bu çalışmada ele alınan eşkiyalık faaliyetleri de bu döneme rast gelmektedir. Eşkiyaların karışmış oldukları belli başlı suçlara ve bu suçlara örnek teşkil eden vakalar ise şöyledir:

2.1. Vergi Alınmasına Engel Olma

XVIII. yüzyıl başında yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı devlet, içerisinde bulunduğu darboğazdan çıkmak için yeni vergiler koymak zorunda kaldı. Ehl-i örfün,¹⁴ kapı halkının, kapısız levandât¹⁵ ve mültezimlerin zulmü ise devam etmekteydi.¹⁶ Var olan memnuniyetsizlik ve huzursuzluk, özellikle

⁹ Mücteba İlgürel, "Celâli İsyanları", *DİA*, C. 7, TDV, İstanbul 1993, s. 253.

¹⁰ Celâli isyanlarının akabinde de eşkiyalık faaliyetlerine ve halkın içinde bulunduğu güvensizlik ortamına arşiv vesikalarında sıklıkla yer verilmiştir. Özellikle Osmanlı Arşivi, İbnül Emin tasnifi içerisinde yer alan Şükr-ü Şikâyet belgeleri arasında eşkiya suçlarıyla alakalı çok sayıda arşiv belgesi bulunmaktadır.

¹¹ 678 numaralı defterin kayıtlarının tarihi olan 1116/1702 - 1122/1710 tarihleridir. Bu tarih, Karlofça Antlaşması'ndan hemen sonrası olduğu için, defterin ihtiva ettiği kayıtlar, ağır savaşlar ve toprak kayıplarından çıkmış Osmanlı toplumundaki huzursuzluğu da ortaya koymaktadır. Bu açıdan defterin önemi bir kez daha açığa çıkmaktadır.

¹² Bkz. Özcan, "Karlofça Antlaşması", *DİA*, C. 24, TDV, s. 504-507.

¹³ Özcan, "II. Mustafa", *DİA*, C. 31, TDV, s. 278.

¹⁴ Umerâ, kılıç ehli. Ehl-i şer'in dışında kalan ve buradaki kullanım maksadıyla Osmanlı'da kaza ve eyaletlerde bulunan, sancak beyi, beylerbeyi ve onlara bağlı askeri sınıfa mensup zümreler.

¹⁵ Donanma tüfekçisi. Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 1, TTK, Ankara 2018, s. 174; Levendliği doğuran sebeplerle ilgili bkz. Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, TTK, Ankara 2013, s. 33-120.

¹⁶ Daha önce reyaya, ocak tائفesinin, ehl-i örf ve ehl-i şer'in zulüm ettiği ile ilgili süreklilikli şikâyetler gelmesi üzerine Sultan II. Süleyman devrinde hususi bir hatt-ı hümayûn çıkartılmıştır. Özcan, "II. Süleyman", *DİA*, C. 38, TDV, s. 76.

vergi toplamaya gelen memurlara karşı gösterilen sert tutum olarak kendini göstermekteydi. Bazen de bizzat halk, eşkıya ile birlikte hareket etmekte, türlü bahaneler üretilerek memurlara zorluk çıkartılmakta, vergi verilmemekteydi.¹⁷ Verginin toplanmasında yaşanan bu türden sıkıntıların önüne geçmek amacıyla sık sık uyarı yazıları ve fermanlar yazılmakta ancak olayların önüne geçilememekteydi.¹⁸

Vergi memurlarına karşı sert davranmak, darb etmek, toplanan vergiyi götüren memurların yolunu kesip, hazineyi çalmak, ahalinin vergisini vermesine engel olmak gibi suçlar, XVIII. yüzyıl başlarında sıklıkla yaşanmaktaydı.¹⁹

Örneğin, Üsküp Muhassılı Abdurrahman'ın Nazırı olan Mehmed, H. 1117 / M. 1706 tarihinde iki yüz kadar eşkiyayı etrafına toplamış ve yedi yüzden fazla reayanın vergisini vermesine engel olmuştur. Eşkiyalar, toplanan cizyeyi götüren memurun da yolunu kesmiş, parayı ele geçirmişlerdir. Bu nedenle suçlulara kalebend cezası verilmiştir.²⁰

H. 1118 / M. 1707 tarihli başka bir kayıтта, Sultan II. Murat Han vakfından Karadağ'a bağlı köylerden Kadı köyünde sakin Derbendcioğullarından Mehmed, Veli, İbrahim ile Keçililer köyünden Fetvacı Mustafa ile kardeşi, halka öşürlerini verdirmemişlerdir. Eşkiyalara, halka vergisini verdirmemekten başka, halkın gözünü korkutup eşkiyalık yapmaları nedeniyle Sultaniye kale-sinde çekmek üzere kalebend cezası verilmiştir.²¹

Yine Erzurum sakinlerinden Ali ve Mehmed de, H. 1119 / M. 1707 tarihinde eşkıya ile işbirliği yapıp vergi tahsiline mani olmuşlar ve bu suçlarından dolayı Erzurum'da kalebendlik cezası almışlardır.²²

¹⁷ Reayanın, genel olarak toplumun içerisinde bulunduğu, ekonomik sıkıntılardan dolayı vergisini ödemek istememesi ya da elinde bir şey kalmadığı için devlete tepki amacıyla vergi ödemekten kaçtığı için yaşanan nahoş olaylar arşiv vesikalarında sıkça konu edilmiştir. Mesela bkz. Gelingiras kazasında Haremeyn Evkâfı'na bağlı köyde halkın öşürlerini vermemesiyle ilgili hüküm için bkz. *A.DVNS.MHM.D. 085 1 No'lu Hüküm*; Çubukabad kadısı ve Ankara mütesellimine, zeamete bağlı köylerin reayasının zaimine vergisini vermemeleri ile alakalı hüküm için bkz. *A.DVNS.MHM.D. 0096 939 No'lu Hüküm*; Afşar, Cirid, Ağaçoynunlu ve diğer aşiretlerden vergi vermemek için firar edip Kayseri'ye yerleşerek eşkiyalık yapan kişilerle ilgili hüküm için bkz. *A.DVNS.MHM.D. 00129 699 No'lu Hüküm*. İncelediğimiz defterdeki hükümlerin tarihi XVIII. yüzyıl başlarıdır. Ancak ekonomik sıkıntı ve sosyal problemlerden dolayı eşkiyalık faaliyetlerinin bir yüzyıl öncesinde de yaşandığı görülmektedir. Bkz. Ayşegül Hüseyinliklioğlu, *Mühimme Defterlerine Göre Eşkiyalık Olayları (1594-1607)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2001, s. 2.

¹⁸ Bkz. Aydın Saruhan, Menteşe sancaklarındaki mâl-ı mirî tahsiline yeniçeri ve eşkiyanın engel olduğu ve bunun engellenmesi için kaza kadılarına yazılan ferman. *İ.E. DH. 791*; Bkz. Anadolu'da ortaya çıkan eşkiyaların önüne geçilmesi hususunda Anadolu Beylerbeği Eyüb Paşa'ya yazılan hükümde, "eyâletin içinde zühür iden kuttâ' ı tarik i eşkiyâsın her ne tarikıyla olur ise 'alâ eyyi hâl ahz ve ele getirüb havza-ı hükümetde eğer â'ideyn-i sebîl ve eğer katrîn-i kurâ ve bilâddan bir ferâ mazarrat-ı eşkiyâdan mutazarır olmayub hâsil ayakları kesilüb eser-i fesâd ve şekâvetleri bi'l külliye mushammil olmasını bezl-i maktûr ve sa'y-ı mevfür iylemek bâbında fermân-ı 'âlî şân sâdır olmuştur." denilmektedir. Temel, *111 Numaralı Mühimme Defterinin 168-337. Sayfalarının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, s. 226; Aynı defter, hüküm no: 982, s. 280.

¹⁹ Bkz. Recep Temel, *111 Numaralı Mühimme Defterinin 168-337. Sayfalarının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, hüküm no: 908, s. 24.

²⁰ KK.d. 00678, s. 3/20.

²¹ KK.d. 00678, s. 4/11.

²² KK.d. 00678, s. 5/19.

H. 1121 / M. 1709 tarihinde Cumapazarı'na²³ bağlı Karaağaç köyünden Timuroğlu Murad ile Nalband köyünden Selim isimli kişiler de eşkıyabaşılığı yapmakta iken memur, has gelirlerini toplamaya geldiğinde, kendisine engel olmuşlardır. Ayrıca mezkûrlar, bölgede eşkıyalık yapımları ve çeşitli suçlara karışmaları sebebiyle Kirbe Kalesi'nde çekmek üzere kalebentlik cezası almışlardır.²⁴

Aynı yıl içerisinde Balçık kazasında oturan Veli, Süleyman, Kethüdayeri²⁵ Kurd ile birlikte, Silistre sancağı kıptilerinden 9 kişi, Niğbolu ve Silistre sancaklarının kıptiyân cizyelerinin tahsili için giden vergi memurlarına iftira atıp engel olmuşlardır. Suçlular, cizyenin toplanmasına da engel olmuşlardır.²⁶

H. 1119 / M. 1707 yılında, Rusçuk kazasına bağlı Evir köyünden Osman, Kötekli köyünden Ömer ve aralarında gayrimüslimlerin de olduğu kişiler, eşkıyalık yaparak halka çeşitli zararlar vermişlerdir. Mezkûr suçlular, birkaç senedir de vakıf mukataa gelirlerinin tahsili için gelen zabıtlere zorluk çıkarmış ve gelirlerin tahsiline engel olmuşlardır. Eşkıyaların suçlarını, Rusçuk kadısı divana arz etmiş ve vilayet sakinleri de eşkıyaların suçlarını mahzarla Divan'a bildirmişlerdir.²⁷ Dîvân-ı Hümâyûn'dan eşkıyalara sürgün cezası verilmesi kararı çıkmıştır.²⁸

H. 1120 / M. 1708 yılına ait kayıta ise Uşak'a bağlı Paşalar köyünden Kara Ahmed, Hacı Alioğlu Halil, İmam Osman ve Kuloğlu Mehmed isimli kişiler de eşkıya ile birlik olup, öşürlerini vermemişler ve başkalarına da verdirmemişlerdir. Eşkıyalar, ayrıca Uşak kalesi zabıtının bir adamını yaralamış ve tüfekçilerle dağa çıkmışlardır. Dağlarda otlayan koyun sürülerini de basarak halkı zarara uğratmışlardır. Bölgede yaşayan halk eşkıyaların faaliyetleri yüzünden korku yaşamışlardır. Daha önce haklarında emir verilen ancak itaat etmeyen eşkıyalara, sürgün cezası verilmiştir.²⁹

Kemer Edremid³⁰ sakinlerinden Yeniçeri Serdarı Süleyman, yeniçerilik iddiasında olan Taşçıoğlu Mustafa ve toplam 4 kişi, kendilerinden yana olmayan hâkim ve zabıtlere eşkıyayı musallat etmişlerdir. Ayrıca Bursa'da bulunan Sultan Murad Han Vakfı'nın Burhaniye'den toplanacak gelirlerinin tahsiline de engel olmuşlardır. H. 1120 / M. 1709 tarihli kayda göre suçlular, Rodos Adası'na sürgün edilmişlerdir.³¹

²³ Rumeli Eyaleti'nden Avlonya'ya bağlı kazalardan birisi. Sezen, *a.g.e.*, s. 161.

²⁴ KK.d. 00678, s. 7/17.

²⁵ Kethüda vekili. Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 397.

²⁶ Bu kayıta geçen kişilerin eşkıyalığı ile ilgili bir ifade bulunmamaktadır. Ancak, toplumun değişik kesimlerinin vergi vermekten kaçınması ve vergi memurlarına bu derece zorluk çıkarmaları bahsine konu olan önemli bir örnek olması nedeniyle burada zikretme gereği duyduk. KK.d. 00678, s. 8/9; Buna benzer başka bir kayıt için bkz. KK.d. 00678, s. 18/2.

²⁷ Resmi makamlara şikâyet, talep ve sayır meseleler için hazırlanan imzalı arzuhal. Halk tarafından hazırlanıp imzalanarak ya da mühürlenerek herhangi bir dilek ya da şikâyeti bildirmek için devlet merkezine gönderilen kağıt. Ünal, *a.g.e.*, s. 440.

²⁸ KK.d. 00678, s. 20/10.

²⁹ KK.d. 00678, s. 22/18.

³⁰ Burhaniye'nin eski ismi.

³¹ Bu kayıta da görüleceği üzere zaman zaman yeniçeriler bizzat kendileri bu eşkıyalık faaliyetlerinde yer almışlar, halka zulüm etmişlerdir. KK.d. 00678, s. 23/10.

H. 1121 / M. 1709 tarihinde Rusçuk ve buraya bağlı yerlerde cizyeleri³² toplamakla görevli cizyedar İbrahim'e de, Çernova isimli köye gittiğinde cizyelerini toplayıp, evraklarını dağıtmak istediğinde köy sakinlerinden Poyolorgo ve Tordo isimli gayrimüslimler, "biz cizyemizi kolcu yerinden almayız, kendi reisimiz eli ile cizyeler dağıtılsın" diyerek halkı galeyana getirmişlerdir. Bu bahane ile cizyelerini vermemişler, cizyedarın cizyeleri toplamasına da engel olmuşlardır. Bundan dolayı cizyedar, cizyeleri alamayıp, köye iki saat mesafedeki Rusçuk'a gitmiş ve 10 gün süre boyunca orada kalmıştır. Bu süre zarfında cizyeler toplanamamıştır.³³

H. 1121 / M. 1709 tarihli başka bir kayıta ise Tavas kazasına bağlı Yaran-gömü, Uzunpınar, Dodurga, Yeniceli ve Gökpınar köylerinden çok sayıda kişi, eşkiya ile birleşerek halka zulüm yapmış ve Menteşe Sancağı haslarının toplanmasına da engel olmuşlardır. Mezkûr suçlular, verginin toplanmasına da engel olmakla birlikte belde işlerine de karışarak halk arasında bozgunculuk çıkarmışlardır. Eşkiyaların bu türden suçlarının olduğu Tavas mütesellimi tarafından bildirilmiş ve sürgün cezasıyla cezalandırılmışlardır.³⁴

2.2. Halktan Haksız Yere Para Toplama

Eşkiyalar, zorbalıkta sınır tanımamışlar, halktan kendilerinin belirlediği miktarlarda para toplamışlardır. Kimi zaman bunu yaparken ehl-i örften ve kadı, naib gibi ehl-i şer'de eşkiyaya yardım etmişlerdir. Halkın üzerine binen ağır vergilerin yanında bir de eşkiyanın, ehl-i örf ve ehl-i şer' taifesinin desteğini alarak halktan para toplamaya kalkması dönemin dikkat çeken eşkiyalık suçlarından birisidir. Bu türden olaylar, taşrada yaşanan idari yapıdaki ahlaki bozulmayı ve halkın içinde bulunduğu çıkmazı ortaya koymaktadır. Hatta bazı asker mensuplarının bu türden suçlara bizzat fail olarak karıştıkları görülmektedir.³⁵ Yalnızca asker değil kadı ve naib gibi hukuk adamlarının da benzer suçlara karıştığı ve kimilerinin eşkiya ile ortak hareket ettiği görülmektedir.

Örneğin, Murtezaabad³⁶ kazasında kadı naibi olan Ebubekir'in, aynı kazada yaşayan Fuzuli Paşazade Mehmed Efendi isimli kişi ile birlik olup ahalinin kanun dışı yollarla paralarını aldıkları ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine yapılan tahkikte Mehmed Efendi'nin eşkiya ile birlik olup naibden hüküm

³² Gayrimüslimlerden alınan vergi. Ünal, *a.g.e.*, s. 153.

³³ KK.d. 00678, s. 25/15.

³⁴ KK.d. 00678, s. 27/10.

³⁵ Örneğin 74 Numaralı Mühimme Defteri'ndeki bir hükümde şu şekilde kayıt bulunmaktadır: "Konya ve Bilviran ve Hatun Sarayı kâdılarına hüküm ki, Ol caniblerde re'âyâ ve berâyâ taraflarından dergâh-ı mu'allâma 'arz-u hâl sunulub bazı eşkiya sipahi ve yeniçeri ve topçu ve cebeci namına ve bazı ehl-i fesâd seferciler karyeden karyeye gezüb emvâl ve erzâkların garet ve hasaret idüb... oğulların ve kızların çeküb ve beşer onar bin akçe salgunlar idüb virmeyanları katl idüb ve bunun emsâli zulm ve ta'addilerin bahânesi yokdur deyi sükût eylediler imdi 'umumen bölük halkı ve dergâh-ı mu'allam yeniçerileri ve topçu ve cebeciler deyi re'âyâ ve berâyâ zulm ve ta'addi üzere olanlar ele getirilüb haklarından gelinmek üzere..." Aydın Acar, 74 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (121-241), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2015, s. 29. Aynı defter hüküm: 678. Bu kayıta da görüleceği üzere halktan para toplayanlar arasında asker olan ya da kendisini asker gibi gösteren kişiler vardır.

³⁶ Bugünkü Ankara'ya bağlı Kahramankazan'ın eski ismi.

çıkarttığı, bu hükümlerle halkın parasını aldığı açığa çıkartılmıştır. H. 1121 / M. 1709 tarihli kayda göre Mehmed Efendi'ye Ankara kalesinde hapis ve kalebend cezası verilmiştir.³⁷

H. 1116 / M. 1704 tarihli başka bir kayıta, Tuzla kazasına bağlı Nusretli köyünde oturan Kara Ahmed isimli eşkıya, reaya hakkında resmi emirlerin dışında karar çıkarttırıp, ehl-i örf taifesine de halkı gammazlayıp haksız yere akçelerini aldırıştır. Bunun gibi türlü kötülüğü ve eşkiyalığı kendisine âdet edinmesi nedeniyle Rodos'ta kalebentliğe yazılmıştır.³⁸

Kürt haslarından Fermanlı cemaatinin³⁹ kethüdası olan Tatar Ahmed de H. 1116 / M. 1704 yılında cemaat ahalisinin her birinden haksız yere beşer onar kuruşlarını almıştır. Ayrıca kendisi gibi Çolak ve Kel Ulu isimli eşkıya ile birleşerek halka türlü kötülük etmiştir. Kethüdaya kalebend cezası verilmiştir.⁴⁰

H. 1117 / M. 1705 tarihli başka bir kayıttaki olayda ise daha önce eşkiyalığı nedeniyle sürgüne gönderilen Murad ve Abdulmuin Paşazade Yahya isimli kişiler, sürgünden döndükten sonra yine koğuculuk yaparak reaya arasında fitne çıkarmaya başlamışlardır. Mezkûr suçlular, bu türlü suçları olmasına rağmen vali tarafından kazalarına subaşı yapılmışlardır. Subaşı olduktan sonra da halktan bazılarını sebebi olmaksızın hapse atmış, bazılarının da yine haksız yere yetmiş-seksener kuruşlarını almışlardır. Bunlarla da yetinmeyen suçlular, reayayı ehl-i örfe gammazlayıp, evlerini bastırmışlardır. Ahali, suçluları kadıya ihbar etmiş, kadı da durumu Divan'a yazmıştır. Divan-ı Hümayu'ndan suçluların sürgüne gönderilmesi kararı çıkmıştır.⁴¹

Daha önce eşkiyalık yapmaları nedeniyle sürgün cezası almış kişilerin, suç işlemeye devam etmelerine rağmen vali tarafından subaşı yapılmış olmaları özellikle taşradaki idarede yaşanan yozlaşmaya güzel bir örnektir.

Devrekani⁴² kazasından Kasaplı köyünden Baykuş Ali de eşkıya ile birleşip pazar yerinde insanları dövüp, hakaret edip, küçük düşürmektedir. Ayrıca aynı köyden birisiyle kızını evlendirmek isteyen kişi olduğunda, arabasının önüne eşkiyayı getirip, kızlarını alıkoydurmaktadır. Eşkıya, kız babalarından yirmişer otuzar akçe para almadıkça kızları bırakmamaktadırlar. Eşkiyanın buna benzer suçlarına ve zulümlerine dayanamayan kaza ahali, sonunda eşkiyayı şikâyet etmiştir. H. 1120 / M. 1708 tarihli kayda göre, yapılan tahkikatla eşkiyanın bu ve buna benzer suçları olduğu ortaya çıkmış ve Kastamonu Kalesi'nde çekmek üzere kalebend cezası almışlardır.⁴³

Benzer bir kayıta İstar-ı Eflak kasabasından⁴⁴ Stalin isimli gayrimüslim, ehl-i örf taifesine ve zabıtlere reayanın paralarını aldırıp, halk üzerine ferman ol-

³⁷ Naibe ise nasıl bir ceza verildiği ile ilgili kayıt bulunmamaktadır. KK.d. 00678, s. 7/19.

³⁸ KK.d. 00678, s. 1/6.

³⁹ Aşiret kastedilmektedir.

⁴⁰ KK.d. 00678, s. 1/7.

⁴¹ KK.d. 00678, s. 17/3.

⁴² Daha önce Kastamonu Livası, Küre kazasına bağlı bir nahiye iken, 1700'lü yıllarda kaza olarak kayıtlara geçirilmiştir. Bkz. *Anadolu, Karaman, Rum, Diyarbakır, Arap ve Zülkadriye Eyaletleri (1530-1556), Osmanlı Yer Adları II*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2013, s. 6.

⁴³ KK.d. 00678, s. 7/20.

⁴⁴ 1864 yılında kaza Bosna Eyaleti'ne bağlı kaza merkezi olmuştur. Novi Varoş-Yenipazar ismiyle bilinmektedir. Bkz. Tahir Sezen, *a.g.e.*, s. 386.

maksızın vergi koydurup bunu da tahsil etmek istemiştir. H. 1118 / M. 1706 tarihli kayda göre suçlu, Divân'a kadı arzıyla bildirilmiş ve sürgün cezası almıştır.⁴⁵

H. 1122 / M. 1710 tarihli başka bir kayıta, Tırnova kazasında Gayrova köyünden Aspanu isimli papaz ise vergi bahanesiyle köy halkından haksız yere 690 kuruş para toplamıştır. Daha önce kendisiyle ilgili hak sahiplerinin hakkını verdikten sonra sürgüne gönderilmesi emredilen papaz, bu emre itaat etmemiş, bazı gayrimüslimleri etrafında toplayıp, köy zabitanın evini basmış ve dağlarda silahla eşkıyalığa başlamıştır.⁴⁶

2.3. Özel Mülke Saldırı ve Tecavüz

Eşkiyanın yalnızca taşınabilir paraya değil özel mülk gayrimenkule de taarruzda bulunduğu, insanların evini yağmaladıkları,⁴⁷ hatta evi vs. varsa bunları da bir yolunu bulup başkalarına sattıkları görülmektedir. Bunu yaparken mülk sahibine işkence yapmaktan da geri durmamışlardır.

O kayıtlardan birisi Molova⁴⁸ kazasına bağlı Telvine isimli köyde yaşanan bir olaya aittir. H. 1121 / M. 1710 tarihli dikkat çekici bu kayıta, köy kocabaşlarından⁴⁹ Dalyan, Yorgaç, Manol ve Manlaki, Derkaç, Basık ve Papa Elburz isimli gayr-i müslimler, aynı köyden sonradan Müslüman olan Fatıma Hatun'un üç yüz kuruşluk mülkünü bir yolunu bulup başkasına satmışlardır. Ayrıca Molova'ya getirdikleri Fatıma Hatun'un küfrü üzerine, naibe yüz kuruş rüşvet vererek hüccet aldirmişlardır. Bundan sonra köye götürerek üç ay boyunca işkence etmişlerdir. İşkence sırasında kerpetenle etleri kopartılmıştır. İşkence devam ederken bir yolunu bularak kaçmayı başaran Fatıma Hatun, başından geçenleri bildirmiştir. Naibe hapis ve adı geçen gayrimüslimlere ise kalebend cezaları verilmiştir.⁵⁰

Buna benzer başka bir örnekte ise Tepedelen⁵¹ kazasına bağlı bir köyde yaşanmıştır. H. 1118 / M. 1707 tarihli kayda göre, Şeytanoğlu Ali ve 4 kişi, köy ahalisinin mülklerine saldırıp meyve ağaçlarını kesmişlerdir. Ayrıca, yenicheri çavuşlarından Mahmud Çavuş'un tarlalarını da zorla zabtettikleri, Avlon-

⁴⁵ Bu kayıt, uzunca bir süredir taşrada devam edegelen ehl-i örf-ehl-i şer' (kadı) çekişmesinin XVIII. yüzyıl başlarında da tüm hızıyla devam ettiğinin delili mahiyetindedir. Kayıta, Kadı'nın arzıyla bizzat şikâyet edilen ehl-i örfün taşrada yaşanan sıkıntıların müsebbiblerinden birisi, taşradaki eşkiyalarla ve reayaya zulmedenlerle birlikte hareket ettiği ifade edilmektedir. KK.d. 00678, s. 18/7; Ehl-i örf-ehl-i Şer' mücadelesi hakkında bkz. Mustafa Akdağ, *a.g.e.*, s. 86-87.

⁴⁶ KK.d. 00678, s. 27/16.

⁴⁷ Bkz. Hicrî 1089 tarihli Yanya Kadısı'nın arzına göre yüz otuzdan fazla eşkiya bir olup Kalpak köyünde sakin Kemal'in, anne ve kardeşlerinin oturmakta olduğu evi eşkiya tarafından yakılıp malları yağma edilmiştir. İE. ŞKRT., 1.20.1.

⁴⁸ XVI. yüzyılda kurulan Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'ne bağlı Rodos'da bulunan bir kaza.

⁴⁹ Hristiyan ahalinin yoğun yaşadığı yerlerde, o bölgenin ileri gelenlerine verilen unvan. Bkz. "Kocabaşı", *DİA*, C. 26, TDV, Ankara 2002, s. 140.

⁵⁰ Kayıta adı geçen gayrimüslimlerin, naibe rüşvet vererek Fatıma Hatun'un küfrüne hüccet almaları, her ne kadar kayıta ifade edilmese de Fatıma Hatun'un sonradan İslam'a girmesi nedeniyle kendisine işkence edildiğini kanıtlar niteliktedir. Bkz. KK.d. 00678, s. 8/2.

⁵¹ M. 1520 tarihli 367 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rumeli Defteri'ne göre, Tepedelen, Rumeli Eyaleti'nin Avlonya Vilayeti'ne bağlı kazalardan biridir. Bkz. *367 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri İle 94 ve 1078 Numaralı Avlonya Livâsı Tahrîr Defterleri (926-1520 / 937-1530) III (Dizin)*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2008, s. 4.

ya Paşası ile Tepedelen kadısı tarafından Divan'a arz edilmiştir. Bu kişilerde hakkı olanların hakları alındıktan sonra bir daha bu suçlara karışmamaları için tenbih edilmesi, tenbihi dinlemezler ise sürgün edilmeleri istenilmiştir.⁵²

Arşiv belgelerine konu olan ve sıkça rastlanılan eşkiya faaliyetlerinden birisi de, eşkiyaların ev basıp, evde yaşayan ahalinin kızlarına ve kadınlara musallat olmalarıdır.⁵³ Bu tür olaylar yalnızca ele aldığımız arşiv kaynaklarında değil, farklı dönemlere ait diğer birçok kaynakta da zikredilmiştir.⁵⁴ Dönemin güvensiz ortamı düşünüldüğünde, eşkiyanın, fukaranın malına mülküne verdikleri zararın yanı sıra bir de aileye musallat olması, halkın içinde bulunduğu travmatik durumu göstermektedir.

Örneğin, H. 1118 / M. 1707 tarihli kayıta Kastamonu kazasından Mehmedoğlu Osman ile Aydınoğlu Mehmed ve onlarla birlikte bazı kişiler eşkiyalığa başlamışlar ve ahalden bazı kimselerin evini basmışlardır. Evini bastıkları kişilerin haremlerine de girip, kadınlara tecavüz⁵⁵ kastıyla saldırmışlardır. Suçlulara kalebend cezası verilmiştir.⁵⁶

H. 1120 / M. 1708 tarihli başka bir kayıta ise Ayaş'a bağlı Gömü kasabası sakinlerinden Abdülkerim, Çavuşoğlu Ali, Şahoğlu Mustafa, İdris ve Ömer isimli kişiler, eşkiya ile birleşip aynı kasabada sakin olan Ali Efendi'yi haksız yere öldürmüşlerdir. Eşkiyalar, başka bir köyde sakin olan Mustafa isimli şahsa da *fil-i şeni'* kasdı ile saldırmışlardır. Mustafa'yı daha sonra mızrakla öldürdüğü tespit edilen eşkiyaların bundan başka birçok kişiyi de evlerine götürüp ırzlarına saldırdıkları ortaya çıkmıştır. Eşkiyaların bu suçları naib tarafından Divan'a arz edilmiş ve suçlular kalebend cezasına çarptırılmışlardır.⁵⁷

Yine, H. 1120 / M. 1710 tarihli bir başka kayıta ise Ladik kazasından Kazoğlu köyünden Kahramanoğlu ve Hüseyin isimli eşkiyalar, Çelebi Hüseyin'in cariyesinin önüne geçerek boynundan altınlarını almışlar ve cariyenin ırzına geçmek maksadıyla Ali Molla İlyas'ın evine götürüp orada tecavüz etmişlerdir. Daha sonra bu durum, köy ahalisine sorulmuş, ahali de bu şekilde kötü fiilleri, mezkûr eşkiyaların sürekli yaptıklarını söylemişlerdir. Bundan sonra, Kahramanoğlu ve Hüseyin isimli eşkiyalara kalebendlik cezası verilmiştir. Ancak mezkûrlar, üç aylık kalebend iken firar etmişler ve sakin oldukları köye gelerek, kendilerinden şikâyetçi olanlardan intikam alma maksadıyla öldürmeye çalışmışlardır.⁵⁸

Kaşaklı⁵⁹ kazasından Hoyrat isimli köyden Topal Osman ile kardeşi Çolak Halil isimli eşkiyalar, 30 civarında eşkiyayı başlarına toplayıp, halkın malını

⁵² KK.d. 00678, s. 18/15.

⁵³ Bu konu hakkında Mühimme Defterleri'nde de çok sayıda hüküm bulunmaktadır. Örneğin, Vilayet-i Budin'de sayır yerlerde *fil-i şeni* kasiyle oğlan ve kız kapıp reayaya el uzatan eşkiyanın aileleri ile birlikte Kıbrıs'a sürgün edilmesi hususunda yazılan hüküm. *A.DVNS.MHM.*, d. 14.1. Hüküm No: 785.

⁵⁴ KK.d. 00677, s. 46.

⁵⁵ Kayıtlarda ırza geçme veya tecavüz, genelde *fil-i şeni'* olarak geçmektedir. Ferit Develioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2007, s. 267.

⁵⁶ KK.d. 00678, s. 5/4.

⁵⁷ KK.d. 00678, s. 6/6.

⁵⁸ KK.d. 00678, s. 6/22.

⁵⁹ Karaman Eyaleti Beyşehri Livası'na bağlı bir kaza merkezi. Bkz. *Osmanlı Yer Adları II: Anadolu, Karaman, Rum, Diyarbakır, Arap ve Zülkadriye Eyaletleri (1530-1556)*, s. 13.

yağma etmişlerdir. Eşkıyalar ayrıca birçok kimsenin bekâr kızlarını ve kadınlarını cebren alıkoyup türlü eziyet etmişlerdir. Ayrıca eşkıya başları, serdar atanmış değilken, kendilerini reayaya serdar diye tanıtarak, halkın oğullarını yeniçeri yapma yalanıyla kandırmışlardır. H. 1121 / M. 1709 tarihli kayda göre suçlulara Konya'da kalebend cezası verilmiştir.⁶⁰

Yeniçerilerin de bu türden suçlardan geri kalmadığı görülmektedir. Örneğin H. 1116 / M. 1704 tarihli kayıta, Bolu, Dörtdivan nahiyesi Halaslar köyünden Topal Ahmed isimli yeniçeri, başka yerlerde sakin olan kendisi gibi 3 yeniçeri ile birlikte aynı köyden Ayşe isimli hatunun gündüz vakti evine girip cariyesini kaçırıp 10 gün boyunca evinde hapis etmişlerdir. Ayrıca, Mehmed isimli bir kişinin de evini basıp eşi Hatice'yi uzun süre dağlarda gezdirmişlerdir. Eşkıyaların suçları, Bolu naibi tarafından Divan'a arz olunmuştur. Suçlulara sürgün cezası verilmiştir.⁶¹

H. 1120 / M. 1708 tarihli başka bir kayıta ise Karacak kasabasında sakin olan Ahmed isimli yeniçeri ile Yusuf isimli kimse eşkıyalık, gündüz vakti fuhuş ve içki içmek gibi suçları bulunmaktadır. Eşkıyalar, bir kıptiyeyi zorla yirmi gün boyunca evlerinde alıkoymuşlardır. Ancak, eşkıyalar arasında kavgaya doğmuş ve birbirleri arasında yaşanan vuruşmada ölümler de meydana gelmiştir. Bu durumu kadı, Divan'a arz etmiş, hayatta olan eşkıyalar, sürgüne gönderilmişlerdir.⁶²

H. 1121 / M. 1710 tarihinde Ankara Şemseddin Mahallesi'nde sakin yeniçerilerden Medet Mustafa isimli eşkıya da, aynı mahalleden Seyyid Hacı Ahmed bin Seyyid Salih isimli kimsenin kapısına, kılıç ve tüfek ile varmış, küfredip, kapısını parçalamıştır. Yeniçeri eşkıyası, tam Seyyid Hacı Ahmed'i öldürmek üzereyken Ankara Paşası kethüdası araya girip Hacı Ahmed'i ölümden kurtarmıştır. Bundan sonra mahkemeye çıkartılamayan yeniçeri hakkında naib, divana arzda bulunmuş, divandan gelen cevapta yeniçeriye kalebend cezası verildiği bildirilmiştir.⁶³

Bayramlı⁶⁴ kazası Akpınar köyü sakinlerinden ve yeniçeri olan Süleyman ile kardeşi Ali ise H. 1121 / M. 1709 tarihli kayda göre kendileri gibi eşkıyalık yapan Halil, Ahmed, Kısacıkoglu Ahmed ve Ömer isimli yeniçerilerle birlik olup Mustafa isimli kişinin evini basmışlar ve eşini alıkoymuşlardır. Yeniçeri eşkıyaları, reayanın eşyasını da dışarı atmış, bir küçük çocuğunun da canına kıymışlardır. Suçlulara Giresun Kalesi'nde kalebentlik cezası verilmiştir.⁶⁵

H. 1120 / M. 1708 tarihli kayıta ise Ermenek kazasından Gargara⁶⁶ isimli köyden Abdülatif Serhad isimli kişi de seksen kadar eşkıyayı başına toplaya-

⁶⁰ KK.d. 00678, s. 7/20.

⁶¹ KK.d. 00678, s. 15/9.

⁶² KK.d. 00678, s. 21/2.

⁶³ KK.d. 00678, s. 9/4.

⁶⁴ Canik kazasının isimlerinden birisi. Canik-i Bayram-Bayramlı. Bkz. *Osmanlı Yer Adları II: Anadolu, Karaman, Rum, Diyarbakır, Arap ve Zülkadriye Eyaletleri (1530-1556)*, s. 18.

⁶⁵ KK.d. 00678, s. 7/13.

⁶⁶ Güneyyurt. Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2017, s. 278.

rak insanların evlerini basmış, ailelerine saldırmış ve mallarını yağmalamıştır. Suçlulara sürgün cezası verilmiştir.⁶⁷

Başka bir kayıтта ise H. 1120 / M. 1708 tarihli olayda Balçık kasabasında yeniçerilik iddiasında olan Nurullah, Hocaoğlu Mehmed, İbrahim isimli şahıslar eşkiya başlığı yapmaktadırlar. Eşkiyabaşları, Ertuğrul Gazi Vakfi mütevellisi Mehmed'in hizmetkârının üzerine saldırmışlar, mütevellinin de evini basmışlardır. Müteveli Mehmed'in hamile eşi korkusundan doğum yapmıştır.⁶⁸ Eşkiyalar, Bozcaada kalesinde kalebentlik cezasına çarptırılmışlar, ancak çavuş, emr-i şerifle eşkiya başlarını tutup götürürken, 4 kişi, önlere geçerek, suçluların pranga ve kelepçelerini kırmışlar ve eşkiyaları çavuşların elinden kaçırmışlardır.⁶⁹

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi fukaranın malını çalan eşkiyalar, bununla da yetinmeyip halkın aile hayatını parçalamış ve toplumda tamiri mümkün olmayan bir yıkım bırakmışlardır.

2.4. İnsan Kaçırma ve Satma

Yaygın olan eşkiya faaliyetlerinden biri de reayanın, kölelerini, kızlarını ya da kadınlarını kaçırp başkasına satmaktır. Bu konudaki en dikkat çekici kayıtlardan birisi H. 1120 / M. 1708 tarihli, Karahisar-ı Şarkî sancağında vuku bulan olaydır. Mezkûr sancağın İlbasdı kazasında sakin Deli Mehmed isimli eşkiya, fesadı ve eşkiyalığı hakkında daha önce emr-i şerif çıkartılmış olmasına rağmen firar ederek aynı kazadan kendisi gibi eşkiya olan kişilerle birleşmiştir. Eşkiyalar, halktan bazı kişilere saldırmış, darp edip yaralamıştır. Aynı kişiler, aynı kazadan Mustafa isimli kişinin de eşini cebren alıkoymuş, daha sonra da esir gibi satmışlardır. Eşi kaçırılıp, alıkonulan sonra da köle gibi satılan Mustafa, kendi eşi için daha fazla para ödeyip karısını kölelikten kurtarmıştır. Suçlulara hapis ve kalebent cezaları verileceği not edilmiştir.⁷⁰

Yukarıdaki olay, dönemin toplumunun geçirdiği sosyal travmanın anlaşılması bakımından önemli bilgiler sunmaktadır. Eşi, eşkiya tarafından kaçırılıp satılan bir kişinin, durumu kadiya bildirmeyip, daha önce ödenen paradan daha yüksek bir miktar ödemeyi göze alıp eşini kurtarmış olması, toplumun içinde bulunduğu çaresizliği, adli teşkilata güvensizliği ve eşkiyadan duyulan korkuyu ortaya koymaktadır.

H. 1117 / M. 1705 tarihli başka bir kayıтта ise Hurpeşte'de⁷¹ sakin olan Tatar Mehmed, oğlu Mahmud, Yaban Hasan, Divan Köyü'nden Yusuf ve Molla Mehmed, kendileri gibi 50 nefer eşkiya ile bir olup halkın mallarını ve kadınlarını yağma etmişlerdir. Bu suçlarından dolayı daha önce sürgüne gönderilmeleri hususunda emr-i şerif verilmiş iken firar etmişlerdir. Yakalanan eşkiyalara bu kez kalebent cezası verilmiştir.⁷²

⁶⁷ KK.d. 00678, s. 23/12.

⁶⁸ Kayıтта *vaz-ı haml* şeklinde geçmektedir.

⁶⁹ Kayıтта her ne vakit yakalanırlarsa Bozcaada'ya kalebent olarak gönderilmeleri istenmektedir. KK.d. 00678, s. 30/7.

⁷⁰ KK.d. 00678, s. 7/12.

⁷¹ Rumeli Eyaleti'nde Kesriye Vilayeti'ne bağlı bir kaza. Bkz. Sezen, *a.g.e.*, s. 360.

⁷² KK.d. 00678, s. 6.

H. 1120 / M. 1708 tarihli başka bir olay ise Haymana'da meydana gelmiştir. Haymana kazasından Göben Mustafa ve Halil isimli eşkiyalar ise kırk-elli tüfekçi ile kaza ahalisinin menzillerini basıp kızlarını kaçırp, başkalarına satmışlardır. Eşkiyalar, sürgün cezasına çarptırılmışlardır.⁷³

Başka bir kayıтта ise Yakup Bey Derbendi⁷⁴ kazasından Fazlı isimli eşkiya, kırk elli tüfekçi toplayıp, çok sayıda kişinin evlerini basıp mallarını yağmalamış ve ırzlarına saldırmıştır. Eşkiyalar, reayanın kölelerini de zorla alıp başkalarına satmışlardır. Molla Hasan isimli kişinin kölesinin nikâhlısını ve kız kardeşini de cebren alıkoyup başkasına vermişlerdir. H. 1120 / M. 1708 tarihli kayıttaki bilgilere göre suçlulara kalebend cezası verilmiştir.⁷⁵

H. 1121 / M. 1709 tarihli yaşanan olayda, Bayramlı kazasının⁷⁶ Fındıklı köyünden Elmaoğlu Mustafa isimli yeniçeri ise eşkiyaların başına geçip kırk elli civarında eşkiya ile insanların yoluna çıkıp mallarını gasp etmiştir. Ayrıca reayanın evlerini basıp, bekâr kızlarını da alıkoyup esir gibi satmıştır. Eşkiyalar, Mehmed isimli kimsenin de kardeşini dağda katletmişlerdir. Eşkiyalar, kalebend cezasına çarptırılmışlardır.⁷⁷

Tırnova⁷⁸ kazasına bağlı Berkofça⁷⁹ köyünden Çolak Hasan Sipahi de eşkiya ile birlik olup, halkın mallarını gasp edip, evlatlarını da esir gibi satmıştır. Ayrıca sürekli içki içmesi⁸⁰ ve eşkiyalık yapması nedeniyle Tırnova ahalisi durumu haber vermiş ve sipahi eşkiyasının suçları, naip tarafından Divân'a bildirilmiştir. H. 1121 / M. 1709 tarihli kaydın verdiği bilgiye göre eşkiyaya Rusçuk kalesinde çekmek üzere kalebentlik cezası verilmiştir.⁸¹

2.5. Yol Kesme

Eşkiyalar, evleri ve meskenleri bastıkları gibi yolculara da musallat olmaktan geri durmamışlardır. Dönemin şartları düşünüldüğünde eşkiya baskınlarından kurtulmak kolay değildir. Dağ başlarında, geçitlere kümelenen eşkiyalar, yolcuları soymuşlar ve bazen de katletmişlerdir. Eşkiyanın arşiv kayıtlarına yansıyan vasıflarından birisi de *kitau't-tarik* yani *yol kesme* âdetidir. Yol kesme suçlarına genel olarak bakıldığında bu suçların bazıları toplu eşkiya faaliyeti olduğu gibi bazıları da bu suçu âdet edinmiş münferid suçlularca işlendiği görülmektedir.

Hemen belirtelim ki, eşkiyaların yol kesme suçları, sadece reayaya yönelik değil, yukarıda da örnekleri verildiği üzere vergi tahsildarlarını da hedef

⁷³ KK.d. 00678, s. 23/7.

⁷⁴ Trabzon Eyaleti, Ordu Vilayeti'ne bağlı Perşembe kazasının isimlerinden birisi. Bkz. Sezen, *a.g.e.*, s. 798.

⁷⁵ KK.d. 00678, s. 7/1.

⁷⁶ Ordu'nun eski isimlerinden birisi. Bkz. Sezen, *a.g.e.*, s. 311.

⁷⁷ KK.d. 00678, s. 7/14.

⁷⁸ Bugün Bulgaristan'a bağlı şehir. Tahir Sezen'in, *Osmanlı Yer Adları* eserinde Tırnovi şeklinde de geçmektedir. Bkz. Tahir Sezen, *a.g.e.*, s. 75; ayrıca bkz. Machiel Kiel, "Tırnova", *DİA*, C. 41, TDV, İstanbul 2012, s. 118-122.

⁷⁹ Daha sonra Tuna Vilayeti'ne bağlı Vidin'e bağlanmıştır. Bkz. Aşkın Koyuncu, "Tuna Vilayetinde Nüfus ve Demografi (1864-1877)", *Turkish Studies*, Volume: 9/4, Spring 2014, s. 709.

⁸⁰ Kayıтта "*müzmin-i hamr*" diye not edilmiştir.

⁸¹ KK.d. 00678, s. 8/13.

almıştır. Biz, bu başlık altında halka yönelik gerçekleşen yol kesme faaliyetlerinin örneklerini vereceğiz.

Örneğin, H. 1120 / M. 1709 tarihinde, Seferihisar kasabası sakinlerinden Hacı oğlu Ahmed, Ahmed oğlu Mehmed ve Yusuf isimli eşkiyalar, Süleyman isimli kişinin hizmetkârını cebren alıkoyup, başka bir yerde tecavüz kastında bulunmuşlardır. Eşkiyaların bu türlü suçlarının yanında reayanın yolunu kesme ve pazarlarda halkı darb etmek suçları da bulunmaktadır. Seferihisar kadısı tarafından eşkiyaların halleri divana bildirilmiş ve Seferihisar kalesinde çekmek üzere kalebind cezasına çarptırılmışlardır.⁸²

Bu türden suçları işleyenler arasında âyandan kişiler de olmuştur. Örneğin, H. 1117 / M. 1705 tarihinde Hoyran⁸³ kazasından Seyyid İbrahim ve Osman Ağa isimli âyandan kişiler, avarız ve diğer vergiler toplandığı sırada kendileri için de yüz ellişer kuruş alıp, halkı, ehl-i örf'e şikâyet edip, ehl-i örf taifesini halkın üzerine salmışlardır.⁸⁴ Ayrıca ehl-i örf'e reayanın haksız yere mallarını da aldırılmışlardır. Mezkûrlar, bu suçlarından başka halkın yolunu kesmekte, halk arasında fitne çıkarmaktaydılar. Sonunda kaza ahali durumu ihbar etmesi ile Hoyran kadısı, Divan'a suçluları arz etmiş ve kendilerine sürgün cezası verilmiştir.⁸⁵

Tek başına eşkiyalık yapıp yol kesen ve türlü suçlara karışan kişiler de bulunmaktaydı. Örneğin H. 1117 / M. 1705 tarihli örnekte, daha önce Kırkilise'de⁸⁶ oturan ve Bergos'a sürgün edilen Fatma Hatun ve eşi Mehmed, hırsızlara yardım ve yataklık yapmaktaydılar. Oğulları ise yol kesicilik yaptığı suçlamasıyla Bergos ahali tarafından kadıya şikâyet edilmiştir. Kadı ise durumu Divan'a arz etmiş ve suçlulara sürgün cezası verilmiştir.⁸⁷

Münferid yol kesicilik suçuna bir örnek de H. 1118 / M. 1706 tarihinde Ergiri kazasında yaşanmıştır. Ergiri'ye⁸⁸ bağlı Lehve isimli köyden Hüseyin

⁸² KK.d. 00678, s. 6/16.

⁸³ Bugün Eğirdir'in kuzeyinde olan, Osmanlı döneminde ise 1568 tarihine kadar idari bir birim olarak görülmekte, bu tarihten itibaren bir kaza olarak Osmanlı kayıtlarında yer almaktadır. Bkz. Behset Karaca - Dilek Şenkul, "Nüfus Defterlerine Göre Hoyran Kazası'nın Demografik Yapısı (1831-1847)", *Cedrus*, S. VIII, Yıl: 2020, s. 689.

⁸⁴ Kılıç ehl-i dediğimiz sancak beyi, beylerbeyi, mütesellim ve diğer askerî idareciler ehl-i örf sınıfına girmekteydi. Ehl-i örf, nüfuzunu genişletmek ve halktan daha fazla vergi toplamak istemiştir. Devlet ise bunun önüne geçmek istemiş, kadıya geniş yetkiler vermiştir. Kadıya ehl-i örf'e tabi olmadan divana arz sunma ve şikâyet hakkı verilmiştir. XVI. yüzyılın sonundan itibaren özellikle Celâli isyanlarının sosyal düzeni bozması ve ehl-i örfün çeşitli isimler altında yeni vergiler toplamak istemesi karşısında halk kitleler halinde şikâyetlerini Divân-ı Hümâyûn'a bildirmeye başlamıştır. Bunun üzerine devlet de kadılara sık sık fermanlar göndermiş, ehl-i şer'in, ehl-i örfün tesiri altında kalmadan yapılan haksızlıkları önlemesini ve reâyâyı onların zulmünden korumasını istemiştir. Fermanlarda, özellikle ehl-i örfün çeşitli bahanelerle halktan toplamaya çalıştığı yeni vergilerin tahsiline engel olunması ve halktan bazı kimseleri ehl-i örf'e gammazlayanların veya ehl-i örf ile birleşerek halka zulmedenlerin cezalandırılması istenmiştir. Mehmet İpşirli, "Ehl-i Örf", *DİA*, C. 10, TDV, İstanbul 1994, s. 519-520.

⁸⁵ KK.d. 00678, s. 16/8.

⁸⁶ Kırklareli'nin eski ismi. Bkz. Metin Tuncel, "Kırklareli", *DİA*, C. 25, TDV, Ankara 2002, s. 479-481.

⁸⁷ KK.d. 00678, s. 16/9.

⁸⁸ Bilindik ismi Ergirikasrı'dır. Detaylı bilgi için bkz. Michael Kiel, "Ergirikasrı", *DİA*, C. 11, TDV, İstanbul 1995, s. 298-299; Oğuzhan Durmuş - Rijetê Simitçiu, "Arnavutluk Berat Vilâyeti'nde Yer Adları (Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid'e Göre)", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. 5, S. 1, Temmuz 2016, s. 91-102.

oğlu Ali, mahallesi halkına haksız yere düşmanlık ve türlü eziyet ve sıkıntı vermekteydi. Mezkûr Ali, ayrıca türlü kötülükler yapmakta ve insanları öldürmek kasdıyla üzerlerine tüfek atmaktaydı. Aynı kişinin ayrıca yol kesicilik yapması nedeniyle kaza ahali kendisinden şikâyetçi olmuş ve başka bir yere sürgün edilmiştir.⁸⁹

H. 1118 / M. 1706 tarihinde, Tırnova⁹⁰ kazasına bağlı Zerdede isimli köy sakinlerinden Tatar İvaz ise gece ve gündüz yollara inip reyanın yol kesmekte ve eşkıyalık yapmıştır. Eşkıya, yol kesmenin yanında has, zeamet ve tımar köylerinin hayvanlarını çalmakta, reayaya türlü zulüm etmekteydi.⁹¹

Aynı şekilde, H. 1117 / M. 1705 tarihli kayda göre Karaağaç⁹² sakinlerinden Karacehennemioğlu Hacı Mustafa, Gücenioğlu Halil ve İsmail ile Bolulu Ahmed, halkı rahatsız etmekte ve Seyyid Mustafa isimli kimsenin önüne yetmiş tane eşkıya ile çıkmışlardır. Eşkıyalar, Kuşadası'na sürgüne gönderilmişlerdir.⁹³

H. 1119 / M. 1707 tarihli başka bir kayıta ise Eğin⁹⁴ kazasına bağlı Mollalı isimli köyden Ahmed oğlu Ali isimli bölükbaşı, Halil isimli kişiyi, bağından evine dönerken yoluna çıkmış ve zevcesine tecavüz etmek kastıyla üzerlerine hücum etmiştir. Olayın aslı ahalden sual edilince de, ahali kendisinin güvenilmez birisi olduğunu, reaya arasında fesad çıkardığını ve yol kesmek âdetinde olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine suçluya sürgün cezası verilmiştir.⁹⁵

Toplanan vergileri çalmak üzere yapılan yol kesme faaliyetlerine ilginç bir örnek de H. 1117 / M. 1706 tarihinde Antakya'dan toplanıp Haleb'e götürülen cizyenin gasp edilmesi olayıdır. Antakya'dan toplanıp Haleb'e götürülen toplam bin altı yüz seksen kuruşluk cizye gelirini Burhanlı Türkmeni kethüdası Mustafa, etrafına topladığı eşkıyalarla bir olup, parayı Haleb'e götürmekle görevli Arslan Paşa'nın önünü kesmişlerdir. Eşkıyalar, mal ve eşyalar ile cizyeyi çalmışlardır. Daha sonra Kethüda Mustafa, parayı Türkmenlerden alıp Haleb'e götürüp teslim edeceğini beyan etmiş, 9 Türkmeni de kefil edip kaleye koydurmuş ancak parayı iade etmemiştir.⁹⁶

2.6. Sokakta Silahla Gezme

Osmanlı Devleti'nde eşkıyalık faaliyetleri başlayınca asayiş korumak amacıyla halkın elindeki tüfekler toplatılmıştır. Bununla ilgili zaman zaman eyaletlere yazılar gönderilmiştir. Reaya veya eşkıya ayrımı yapılmadan tüfeklerin tamamının toplanması üzerine yazılar yazıldığı ancak bunda ba-

⁸⁹ KK.d. 00678, s. 18/6.

⁹⁰ 1530'dan 1711'e kadar Rumeli eyaletinde Niğbolu Sancağı'na bağlı kaza durumundaydı. Daha fazla bilgi için bkz. Sezen, *a.g.e.*, s. 752.

⁹¹ KK.d. 00678, s. 18/9.

⁹² Kayıtta 'Karaağaç mukataası' şeklinde geçmektedir. Ancak nereye bağlı olduğu ile ilgili bilgi yoktur.

⁹³ KK.d. 00678, s. 27/10.

⁹⁴ 16. yüzyılın ilk yarısında Diyarbakır Vilayeti'ne bağlı, Arapkir Livası ve kazasına bağlı nahiyedir. Bugünkü Erzincan sınırlarındaki Kemaliye'dir. Bkz. *Osmanlı Yer Adları II: Anadolu, Karaman, Rum, Diyarbakır, Arap ve Zülkadriye Eyaletleri (1530-1556)*, s. 22.

⁹⁵ KK.d. 00678, s. 19/11.

⁹⁶ Kayıtta, meblağın eksiksiz olarak Haleb'e irsali sağlanmadıkça 9 kişinin salıverilmemesi istenmektedir. KK.d. 00678, s. 2/10.

şarılı olamadığı görülmektedir.⁹⁷ Şüphesiz bunda başarısız olunmasının çok yönlü sebepleri vardır. Bunlardan bazıları, tüfek toplama konusunda görevlendirilen memurların görevini layıkıyla yapmamaları ve kimi zaman eşkiyaya el altından silah satmış olmalarıdır.⁹⁸ Bununla birlikte reaya da tüfeklerini vermemek üzere türlü bahaneler üretmiştir.⁹⁹ Hal böyleyken kanunen, tüfek taşınması yasaklanmış¹⁰⁰ olmasına rağmen, eşkiyaların ellerinde türlü silahlarla ulu orta gezinmelerine ve halka zulüm etmelerine engel olunamamıştır.

Eşkiyanın, topluluk halinde sokak ve çarşılarında gezmekte olduğu, kılıç, şiş, bıçak, tabanca ve tüfek gibi silahlar taşıdıkları anlaşılmaktadır. Halkı zor kullanarak soyan ve kadın ve kızlarını alıkoyan eşkiyaların, çarşıda insanlara küfür ve hakaretle, darb ettikleri hatta insan katlettikleri kayıtlara geçmiştir. Eşkiya gruplarının *tüfek-endâz* denilen tüfekçi çeteleri de vardı.

Örneğin, H. 1120 / M. 1708 tarihinde Yakupbey Derbendi kazasında eşkiyalık yapan Fazlı isimli eşkiyanın, 40-50 kişilik tüfekçi ile reyanın evlerini basıp mallarını ve ırzlarına saldırdığı kaydedilmiştir.¹⁰¹

Eşkiyalar, mevcut güvensizlikten faydalanıp sokaklarda, pazarlarda silahlarla dolanmakta, kimi zaman halkın gözü önünde insan katletmekteydi. Mesela; H. 1120 / M. 1708 tarihinde Zağra-i Atik¹⁰² kazasında yeniçeri serdarı olan Yusuf, camiden gelirken sipahilik iddiasında olan Halil isminde eşkiya tarafından saldırıya uğramıştır. Halil, yeniçeri serdarı Yusuf'un önüne geçip bir elinde şarap testisi, diğer elinde balta ile saldırıp, şarap destisi ile başına vurup, balta ile de birkaç yerinden yaralamıştır. Daha sonra kılıç ile öldürmek amacıyla üzerine saldırmışken, yeniçeri serdarı Yusuf çevredekiler tarafından kurtarılmıştır.¹⁰³

H. 1117 / M. 1705 tarihinde, Gümülcine sakinlerinden Köroğlu Ahmed, Hasanoğlu Abdi, Pehlivan Mustafa ile Serracoğlu Mustafa sürekli olarak tüfek, şiş¹⁰⁴ ve kılıç ile herkesin göreceği şekilde gezip halka korku vermişlerdir. Eşkiyalar, ayrıca kadı, naib, imam gibi şer'î görevlilerin ailelerine de saldırmışlardır. Buna benzer suçlarının nihayeti olmayan suçlulara Kavala kalesinde kalebend cezası verilmiştir.¹⁰⁵

⁹⁷ Örneğin, Amasya Beyi'ne yazılan hükümde, reaya ve levend taifesine tüfek kullanımının yasaklanması ve ellerindeki tüfeklerin toplanması emredilmiştir. *A.DVNS.MHM.*, d. 003, hüküm no: 900, s. 207; Ayrıca, İnegöl, Pazarcık, Bilecik ve İnönü kadınlarına gönderilen hükümde de reayadan hiç kimseye tüfek kullandırılmaması, ellerinde olan tüfeklerin toplanması emredilmektedir. Bkz. *aynı defter*, hüküm no: 994.

⁹⁸ Bkz. Ayşe Erol, *78 Numaralı Mühimme Defteri'nde (H. 1018 / M. 1609-1610) Yer Alan Anadolu Eyaleti'ne Ait Hükümlerin Tasnif ve Tahlili*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2016, s. 49-50; *78 Numaralı Mühimme Defteri*, hüküm: 644, s. 244.

⁹⁹ Erol, *a.g.e.*, s. 48; *78 Numaralı Mühimme Defteri*, hüküm: 1526, s. 593.

¹⁰⁰ Akdağ, *a.g.e.*, s. 200-201.

¹⁰¹ KK.d. 00678, s. 7/1.

¹⁰² *Eski Zağra*. Rumeli eyaletinde Filibe'ye bağlı bir kazaydı. Bkz. Tahir Sezen, *a.g.e.*, s. 260.

¹⁰³ KK.d. 00678, s. 6/11.

¹⁰⁴ Kayıtta *pinyal* olarak geçmektedir.

¹⁰⁵ KK.d. 00678, s. 2/23.

H. 1120 / M. 1708 tarihli başka bir kayıta ise Akhisar Saruhan kasabası sakinlerinden Seyyid İbrahim ile kardeşleri Hasan ve Hüseyin, elinde silahla Osman isimli şahsa saldırıp birkaç yerinden yaralamışlardır. Eşkıyalarla ilgili yapılan soruşturmada, sürekli olarak silahlarla sokaklarda gezdikleri, insanlara zarar verdikleri ve eşkıyalık yaptıkları ortaya çıkmıştır. Suçlulara Manisa kalesinde kalebentlik cezası verilmiştir.¹⁰⁶

Eşkıyalar, ellerinde silahlarla köy köy gezmişler, gittikleri köylerde de insanlara yalanlar söyleyip çeşitli zulümler etmişlerdir. Bu eşkıyalar arasında yeniçeriler de yer almış hatta eşkıyabaşılığı yapmışlardır. Örneğin, H. 1116 / M. 1704 yılında Hisarönü'nde (Filyos) yeniçeri serdarı olan Bünyalid ismiyle bilinen eşkıya, kendisi gibi eşkıyaların başına geçerek, silahlarla köy köy gezmeye başlamış, gittiği yerlerde de halka zulmetmiştir. Eşkıyaya yoldaşlarıyla birlikte Seddülbahir kalesinde kalebent cezası verilmiştir.¹⁰⁷

Başka bir kayıta, H. 1120 / M. 1708'de Tuzla kazasına bağlı Papazlık isimli köyde oturan Molla Mehmed isimli kişi yeniçerilik iddia edip eşkıyalığa başlamıştır. Halkı, “*serdar ve müfettiş oldum*” diyerek kandırmaya çalışan eşkıya, kırk-elli kadar eşkiyayı başına toplayıp, köy köy dolaşmaya başlamıştır. Gittiği köylerde ise reayaya baskı kurup zulüm etmiş, vergi toplanacağı sırada da eşkıyalarla bir olup vergi toplanmasına engel olmuştur. Suçlulara sürgün cezası verilmiştir.¹⁰⁸

Benzer bir kayıta, H. 1117 / M. 1705 tarihinde Mehmed isimli eşkıya, etrafına topladığı eşkıyalarla köy köy gezip, kendisini ‘*Mehmed Paşa*’ olarak tanıtmıştır. Eşkıya ordusuyla gittiği yerlerde kendini kimi zaman Karaman Beylerbeyi Mehmed Paşa, kimi zaman da Karahisar-ı Şarki Beylerbeyi olarak tanıtmıştır. Gittiği yerlerde halka çeşitli zulümler etmiştir. Suçluya Karahisar-ı Sahip kalesinde çekmek üzere kalebent cezası verilmiştir.¹⁰⁹

H. 1120 / M. 1708 tarihinde Kudüs sakinlerinden Henna isimli Hristiyan ise eşkıyalık yapıp, kendisi gibi olanlarla birlikte çarşıda pazarda silahla gezip, halka türlü eziyet etmiştir. Fukaradan bazılarını da iftira ve kabahat suçu atarak insanların mağdur olmasına neden olmuştur. Kendisiyle ilgili yapılan soruşturmada suçlu ortaya çıkmış ve sürgün cezası verilmiştir.¹¹⁰

Bu türlü eşkıyalık suçları kayıtlarında bazı din görevlileri de zikredilmiş hatta fail olarak olaylarda yer almışlardır.

Örneğin, Razlık¹¹¹ kazasına bağlı Biliç köyünden İmam Ali Hoca ise H. 1118 / M. 1706 tarihinde köy halkını tahrik ve küçük düşürmüş ayrıca vakıf köylerinden toplanacak vergilere de kardeşi İbrahim ile engel olmuştur. İmam, aynı zamanda alenen silahla sokakta gezip halka korku vermiştir. Geceleri ise halkın evlerini ve ahırlarını yakmıştır. Razlık kadısı tarafından suçları divana arz edilen imam sürgün cezasıyla cezalandırılmıştır.¹¹²

¹⁰⁶ KK.d. 00678, s. 6/18.

¹⁰⁷ KK.d. 00678, s. 2/1.

¹⁰⁸ KK.d. 00678, s. 22/8.

¹⁰⁹ KK.d. 00678, s. 2/19.

¹¹⁰ KK.d. 00678, s. 21/6.

¹¹¹ Rumeli'de Selanik Eyaleti'ne bağlı kazalardan biri. Bkz. Sezen, *a.g.e.*, s. 637.

¹¹² KK.d. 00678, s. 26/15.

2.7. Halka Küfür ve Darp

Eşkiyaların sıklıkla işlediği suçlardan birisi de halka ulu orta küfretmek, hakaret etmek ve darp etmektir. Halkı sindirmek için açık alanlarda silahla gezen eşkiyaların sık sık haksız yere, insanlara baskı kurup, darp edip, kendilerine ve ailelerine küfrettikleri kaydedilmiştir.¹¹³

Örneğin, H. 1119 / M. 1707 tarihinde, Manyas kazasına bağlı Bölücek isimli köyden Mustafa isimli eşkiya, köyün imamına ve köy sakinlerine küfredip, insanları küçük düşürmüştür. Ayrıca, mezkûr eşkiya, köy ahalisinden bazılarını da alenen tecavüz etmek amacıyla saldırmıştır. Eşkiya, köyden sürgün edilmiştir.¹¹⁴

Yine H. 1120 / M. 1708 tarihinde Uzunca kasabasından Fazlı isimli eşkiya da, çok sayıda suçsuz ve namuslu insanlara sövüp azarlamayı kendisine âdet edinmiştir. Kasaba ahalisi, kendisinden emin olmadığı için şikâyetle bulunmuş ve suçluya sürgün cezası verilmiştir.¹¹⁵

Diğer eşkiyalık suçlarında olduğu gibi halka azarlama, küfür gibi suçlarda da yeniçerilerin yer aldıklarını görüyoruz.

Mesela H. 1120 / M. 1708 tarihinde, Uluborlu kasabasından Hasan ve İbrahim isimli yeniçeriler, Hacı Mustafa isimli kişiye saldırıp elini yakmışlar, darp edip ailesine küfür etmişlerdir. Mezkûrların suçu, Isparta kadısından Divan'a arz olunduktan sonra sürgün cezasıyla cezalandırılmışlardır.¹¹⁶

H. 1121 / M. 1709 tarihinde Ayandon¹¹⁷ kazasından Turnacıgözü Büyük Mehmed isimli bir yeniçeri de, Müslümanların mallarını ve eşyalarını almış, ailelerine de saldırmıştır. Reayadan bazılarını da öldürmüş, bazılarının kızlarını da zorla kaçırıp başkalarıyla evlendirmiştir. Yeniçeri bu suçlarından dolayı sürgün cezasıyla cezalandırılmıştır.¹¹⁸

Yeniçerilerden başka bazı imam ve müezzin gibi kişilerin de benzer suçlara karıştığı kayıt edilmiştir.

Mesela; H. 1119 / M. 1708 yılında Kavala kazasına bağlı Eskikavala isimli köyde imam ve hatip olan Osman, halkın, ailelerinin yanına gidip türlü küfür ve hakaret etmiş, ehl-i orfe fukarayı gammazlayıp halkı mağdur etmiştir. Ayrıca ehl-i orf taifesini suçsuz insanlara karşı kışkırtarak, insanların mağdur olmalarına sebep olmuştur. İmam Osman'ın ilginç bir başka suçu ise halkın ölümlerinin çürümüş cesetlerini ateşe verip yaktırmasıdır. Buna dayanmayan halk şikâyetçi olmuş ve İmam Osman'ın eskiden sakin olduğu Salyan isimli köye taşınması istenmiştir.¹¹⁹

H. 1118 / M. 1707 tarihli bir başka kayıta ise Büyükçekmece kasabasında Şehid Mehmed Paşa Camisi'nde müezzin vekili olan Berber Osman'ın da

¹¹³ Kayıtlarda, sövmek-azarlamak, genelde *şetm* kelimesiyle kaydedilmiştir. Bkz. Şetm: sövme. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 993.

¹¹⁴ KK.d. 00678, s. 19/10.

¹¹⁵ KK.d. 00678, s. 22/15.

¹¹⁶ KK.d. 00678, s. 22/13.

¹¹⁷ Sinop'a bağlı Türkeli İlçesi'nin eski ismi. Tahir Sezen, *a.g.e.*, s. 768.

¹¹⁸ KK.d. 00678, s. 25/1.

¹¹⁹ KK.d. 00678, s. 21/1.

kasaba ahalisine küfür edip, insanları küçük düşürdüğü öğrenilmiştir. Bu suçlarından dolayı müezzin vekiline sürgün cezası verilmiştir.¹²⁰

Sonuç

Yukarıda örnekleri verilen eşkıyalık faaliyetleri, Bozoklu Celal, Karayazıcı, Deli Hasan gibi isimlerin başını çektiği, devleti uzun süre uğraştıran büyük çaplı eşkıyalık faaliyetleri değil, daha bölgesel ve bazıları da münferit olaylardır. Ancak bu dönemde benzer suçların ve eşkıyalık faaliyetlerinin yoğun olması, dönemin Osmanlı toplumunun yaşadığı sıkıntıları yansıtmaktadır.

Bu dönemde halkın *sosyo-iktisadi* durumundan dolayı özellikle vergi memurlarına karşı sert tutum dikkat çekmektedir. Reaya, vergi toplanması sırasında memurlara karşı gerçekleşen eşkıyaların faaliyetlerinde, eşkıyalarla birlikte hareket etmiştir. Vergilerin düzenli olarak toplanamaması nedeniyle var olan ekonomi giderek bozulmuş, böylelikle halk üzerindeki vergi yükü artmaya devam etmiştir. Eşkıya, kimi zaman zorla, kimi zaman da ehl-i şer' ve ehl-i örf taifesini de yanına alarak uydurma vergiler koymuş, halkın üzerinden geçinmeye çalışmıştır. Bazı kadı, naib, hatta imam gibi ulemadan, aynı zamanda ehl-i şer'den olan kişiler ile ehl-i örf taifesinden askeriler eşkıya faaliyetlerine bizzat katılmışlar ya da destek vermişlerdir. Eşkıyalardan bazıların suçları bilinmesine rağmen subaşı gibi görevlere getirilmiş, böylece halka eziyet etmelerinin önü açılmıştır. İnsanların mülklerine eşkıya tarafından el konulmuş, bir yolu bulunarak satılmıştır. Bu satış işlerinde de yine kadı ve naiblerin görevlerini suiistimal etmiş oldukları anlaşılmaktadır. Eşkıyanın kadı ve naibe rüşvet vererek suç işlediği, bu dönemde rüşvetin bir hayli yaygın olduğu görülmektedir. Reyanın, emlakına, hayvanlarına ve meyve ağaçlarına zarar verilmiş zor durumda kalan halk çaresiz bırakılmıştır.

Eşkıyalar, reyanın evlerini basmış, kadın ve kızlarına tecavüz etmişler, insanları katletmişlerdir. Bazen bastıkları evlerde yaşayan kadın ve kızları köle gibi başkalarına satmışlardır. Sokaklarda rahatça silahlarla insanların önünü kesmişler, varsa üzerlerinde ziynet eşyalarını gasp etmişler ve insanları kaçırmışlardır. Eşkıyalar, kendilerini yeniçeri veyahut sair askerî zümreden tanıtip halkın gençlerini yanlarına çekmeye çalışmışlardır. Bazı yeniçeri ve diğer askerî zümreden kişiler de eşkıyalarla birlikte hareket etmişler, bazen de bizzat eşkıyalık yapmışlardır. Özellikle yeniçerilerin ismi, işlenen çok sayıda suçta fail konumunda yer almıştır. Bazı yeniçeriler, halkın evini basmış, kadın ve kızlarına el uzatmışlardır.

Eşkıya gruplarının 70-80 kişiden oluştuğu gibi, bazılarının ise 2-3 kişiden oluştuğu görülmektedir. Özellikle kalabalık eşkıya çetelerinin tüfekçi gruplarının olduğu arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır. Dağ başlarında gizlenerek, halkın hayvanlarını çalan eşkıyalar, yol geçitlerine de inerek seyir halindeki halkı soymuşlardır.

Ellerinde silahlarla sokaklarda gezen eşkıyalar ise halka korku salmış, istediklerini yaptırmak için psikolojik baskı kurmaya çalışmışlardır. Bölgelerin-

¹²⁰ KK.d. 00678, s. 18/18.

de bulunan ve kendilerine yardım etmeyen kadı, naib, imam gibi görevlilere de musallat oldukları, hatta ailelerine saldırdıkları anlaşılmaktadır. Gezici eşkiya gruplarının gittikleri yerlerde insanlara türlü yalanlar söyleyerek para ve insan toplamışlardır. Bazı eşkiyalar ise gittikleri yerlerde insanların malına ve ırzına saldırmış, insanları katletmişlerdir. Halk, eşkiya saldırılarına maruz kalması nedeniyle sık sık mahzar hazırlayıp yaşadıkları sıkıntıları ihbar etmiştir. Buna rağmen eşkiya korkusunun toplumda var olduğu, eşkiya zulmüne uğrayan bazı insanların, şikâyet etmekten kaçındığı da kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Eşkiyalık suçlarına karışan suçlulara verilen cezalara baktığımızda ise suç çeşitlerine göre bu suçlar kimi zaman sürgün kimi zaman ise kalebend cezası şeklinde gerçekleşmiştir. Özellikle şunu belirtmekte fayda vardır ki, suçların benzer olmasına rağmen verilen bazı cezaların farklı olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin, yukarıdaki kayıtlarda da görüleceği üzere reayadan haksız yere para toplamak suçuna bir kayıтта sürgün, başka bir kayıтта kalebend cezası verilmiştir. Bunda şüphesiz suçun şiddeti de önemli bir etkidir. Kalebend cezalarının sayısı sürgün cezalarına nispetle daha çoktur.

Özellikle ev basma, hırsızlık, yol kesme, ırza geçme, tecavüz, insan kaçıırma ve öldürme, tecavüze yeltenme gibi suçlara karışan eşkiyaya genelde kalebend cezası verilmiştir. Yol kesme, halka korku verme, sokakta silahla gezme, küfür, hakaret ve hafif yaralama ile vergi toplanmasına engel olma gibi suçlara karışanlar ise sürgün cezasıyla cezalandırılmışlardır.

Genelde suç mahalline en yakın yerde bulunan kaleler kalebentlik için tercih edilmiştir. Bunun nedeni ise ulaşım konusunda yaşanan problemler ile eşkiyaların zaman zaman yaptığı baskınlardır. Yukarıda bazı örneklerde de görüleceği üzere yakalanmış eşkiyalar cezalarını çekecekleri yerlere götürüldükleri sırada, yoldaşları tarafından kaçırılmışlardır.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

- B.O.A., KK.D., 00677 Numaralı Çavuşbaşılık Defteri.
- B.O.A., KK.D., 00678 Numaralı Çavuşbaşılık Defteri.
- B.O.A., A.ÇVB., 00001.48.1.
- B.O.A., A.DVNS.MHM.D., 3 Numaralı Mühimme Defteri.
- B.O.A., A.DVNS.MHM.D., 129 Numaralı Mühimme Defteri.
- B.O.A., A.DVNS.MHM.D., 14 Numaralı Mühimme Defteri.
- B.O.A., A.DVNS.MHM.D., 85 Numaralı Mühimme Defteri.
- B.O.A., A.DVNS.MHM.D., 96 Numaralı Mühimme Defteri.
- B.O.A., İ.E.DH., 791.
- B.O.A., İE.ŞKRT., 1.20.1.

2. Tezler, Basılı Eserler, Makaleler

ACAR, Aydın: *74 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (121-241)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2015.

AKDAĞ, Mustafa: *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası - Celâli İsyanları*, Yapıkredi Yayınları, İstanbul 2019.

ARTAN, Mihriban: *Mühimme Defterlerine Göre Osmanlı Devleti'nde Eşkiyalık Hareketleri*, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Mardin 2016.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul 2017.

CEVDET AHMED PAŞA: *Tarih-i Cevdet*, C. 1, TTK, Ankara 2018.

CEZAR, Mustafa: *Osmanlı Tarihinde Levendler*, TTK, Ankara 2013.

CİN, Halil - AKGÜNDÜZ, Ahmed: *Türk Hukuk Tarihi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2017.

DEVELİOĞLU, Ferit: *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2007.

DURMUŞ, Oğuzhan - SİMİTÇİU, Rijetë: "Arnavutluk Berat Vilâyeti'nde Yer Adları (Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid'e Göre)", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. 5, S. 1, Temmuz 2016.

ERİM, Neşe: "Osmanlı İmparatorluğunda Kalebendlik Cezası ve Suçluların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme", *Osmanlı Araştırmaları IV*, İstanbul 1984.

EROL, Ayşe: *78 Numaralı Mühimme Defteri'nde (H. 1018 / M. 1609-1610) Yer Alan Anadolu Eyaleti'ne Ait Hükümlerin Tasnif ve Tahlili*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2016.

HÜSEYİNKLİOĞLU, Ayşegül: *Mühimme Defterlerine Göre Eşkiyalık Olayları (1594-1607)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2001.

İLGÜREL, Mücteba: "Celâli İsyancıları", *DİA*, C. 7, TDV, İstanbul 1993.

İPŞİRLİ, Mehmet: "Ehl-i Örf", *DİA*, C. 10, TDV, İstanbul 1994.

_____ : "XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası İle İlgili Hükümler", *İÜEF Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 12, İstanbul 1982.

KARACA, Behset - ŞENKUL, Dilek: "Nüfus Defterlerine Göre Hoyran Kazasının Demografik Yapısı (1831-1847)", *Cedrus*, S. VIII, Yıl: 2020.

KIEL, Michael: "Tirnova", *DİA*, C. 41, TDV, İstanbul 2012.

_____ : "Ergirikasrı", *DİA*, C. 11, TDV, İstanbul 1995.

KOYUNCU, Aşkın: "Tuna Vilayetinde Nüfus ve Demografi (1864-1877)", *Turkish Studies*, Volume: 9/4, Spring 2014.

Osmanlı Yer Adları II: Anadolu, Karaman, Rum, Diyarbakır, Arap ve Zülkadriye Eyaletleri (1530-1556), Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2013.

ÖZCAN, Abdülkadir: "II. Mustafa", *DİA*, C. 31, TDV, İstanbul 2006.

_____ : "Karlofça Antlaşması", *DİA*, C. 24, TDV, İstanbul 2001.

_____ : "IV. Mehmed", *DİA*, C. 28, TDV, Ankara 2003.

SEZEN, Tahir: *Osmanlı Yer Adları*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2017.

TEMEL, Recep: *111 Numaralı Mühimme Defterinin 168-337. Sayfalarının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Artvin 2019.

TUNCEL, Metin: "Kırklareli", *DİA*, C. 25, TDV, Ankara 2002.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı: *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, TTK, Ankara 2014.

ÜNAL, Mehmet Ali: *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2011. "Kocabaşı", *DİA*, C. 26, TDV, Ankara 2002.

367 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri İle 94 ve 1078 Numaralı Avlonya Livâsı Tahrîr Defterleri (926-1520 / 937-1530) III (Dizin), Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2008.

Extended Abstract

The Bandit Crimes According To 678 Numarated Çavuşbaşı Records In Early 18th Century

The article aims to reveal the reflections of the economic, military and administrative deterioration in the Ottoman lands on the activities of the bandits after the Karlowitz Treaty, which was accepted as the beginning of the decline of the Ottoman Empire. The banditry activities that took place throughout the country at the beginning of the century were evaluated with examples and the security problem experienced by the Ottoman society of the period was emphasized through the events of banditry. In 1699, as a result of long-lasting wars against Austria, Venice and Poland, led by the Holy Roman-German Empire, Ottoman State suffered a heavy defeat, and with the Treaty of Karlowitz, the State suffered irreparable land losses. The Ottoman State had to impose new taxes to cover the wound caused by the long-lasting wars, and this situation caused more uneasiness among the dissatisfied people due to the existing taxes. For this reason, cases of banditry have gradually increased. The bandit-spirited people, who took advantage of the local administrators not being in their places of duty due to the wars, also fueled this unrest and started to persecute people by forming bandit gangs by taking advantage of the unrest. The main archive source of the article is 678 Numarated Çavuşbaşı Notebook, in which kalebend and exile records are kept. In addition, Mühimme Notebooks and other archive materials were also used. By mentioning the political and economic structure of the State at the beginning of the century, the economic and social depression in which the State was located has been concretized with examples of banditry. In the period under consideration, it is seen that banditry activities based on economic reasons were intense. Banditry crimes, especially against civil servants who come to collect taxes, were quite high. It is noteworthy that the people, whose tax burden was increasing, acted together with the bandits against the civil servants who came to collect taxes. For this reason, various crimes of banditry, such as the harsh attitude towards tax officials, and intercepting the collected treasury, are frequently mentioned. On the other hand, the misconduct of government officials such as beylerbeyi, sancakbeyi, kadi, naib also paved the way for the events. It is recorded in the records that some of the bandits persecuted the people by making an agreement with these state officials called Ahl-i Örf and Ahl-i Shar. It is observed that intense, banditry activities that threaten the life and property safety of the citizen and cover the whole country. It has been recorded that the bandits, taking advantage of the existing distrust and discontent, gathered large numbers of people around them, formed large groups and raided people's houses. It is also mentioned in the archive records that the bandit who stole the property of the people whose houses they raided was sometimes not satisfied with this and massacred the people. Although it was forbidden to wander the streets with guns, the bandits wanted to wander around freely and instill fear in the people and make them do what they wanted. Considering the prominent banditry activities in this period in general; kidnapping and selling people, rape, preventing tax officials, stealing treasure, raiding houses, cutting roads, stealing animals grazing in the mountains, wandering the streets with guns to give fear to the people. It is seen that there are crimes such as collecting money on the ground and attacking the livelihoods of the people. The bandits raided the residents' houses, raped their women, girls and children, even massacred people. Sometimes they sold the women and girls living in the houses they raided to others as slaves. They comfortably blocked people on the streets with guns, if there were any, they seized their jewelry and kidnapped people. The bandits introduced themselves from the Janissaries or other military groups and tried to attract the youth of the people. Some janissaries and other members of the military class also acted alongside the bandits, and sometimes they personally acted as bandits. Especially the names of the janissaries took place in the position of perpetrator in many crimes committed. As can be seen in this study, which was dealt with about a hundred years before the period when they were abolished in 1826, the janissaries moved away from military discipline and took part

in banditry activities, especially in the provinces. Hiding on the mountain tops, the bandits who stole the animals of the people, robbed the people who were cruising by going down to the road crossings. This situation also affected the trade and put the people in economic difficulties in a more difficult situation. Considering the punishments given to bandits, it can be said that in terms of the fact that the archive sources, which are the main source of our study, include kalebend and exile records, it can be said that, in terms of their nature, more severe crimes were given kalebend punishments, and lesser crimes were punished with exile. In particular, kalebend penalties were imposed for crimes such as rape, murder, kidnapping and selling, and house raiding. Crimes such as terrorizing the public, reprimanding, intercepting, theft, and attempting to rape were given exile punishments. It was particularly reflected in the records that people avoided complaining because of their fear of bandit. Although the Ottoman Empire issued edicts in order to decrease the activities of the bandits and sent orders to collect the rifles, the bandit's, at the beginning of the century, it is reflected in the archive documents that bandits had rifles and had rifles groups called tufek-endaz. Some crowded groups of bandits made a sudden raid on the settlements, robbed the houses of the people by constantly changing their places. On the other hand, some traveling crowd groups introduced themselves as *'beylerbeyi's* soldier and their chiefs as *'beylerbeyi-sancakbeyi'* by putting the *'Pasha'* tag on the names of their chiefs' names in the places they went, and collected money from the public with various excuses.